

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Child gap chybějící děti

Jana Valešová

Katedra Sociální práce
Vedoucí práce Mgr. Petra Kubečková
Studijní program Sociální práce
Studijní obor Pastorační a sociální práce

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci, s názvem *Child gap - chybějící děti*, napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 30. 1. 2012

Bibliografická citace

Child Gap [rukopis] : chybějící děti : bakalářská práce / Jana Valešová ; vedoucí práce: Petra Kubečková. -- Praha, 2012. 62 s.

Anotace

Tato práce se zabývá tím, proč v České republice dochází k poklesu porodnosti, i když lidé po rodičovství toužit nepřestávají. Z opakovaných výzkumů vyplývá, že ideálem je dvojdětný model rodiny. Teoretický konstrukt popisující rozdíl mezi tím, kolik dětí lidé považují za ideální a kolik dětí skutečně mají, se nazývá Child gap - chybějící děti. Tato práce se snaží zmapovat důvody, které k tomuto konstruktu vedou. Přibližuje osm nejčastěji uváděných důvodů poklesu porodnosti a vztahuje je ke konstruktu Child gap. Kvalitativní výzkum v této práci přináší důraz na individuální charakter konceptu Child gap.

Klíčová slova

Child gap, ideální počet dětí, Česká republika, populační trendy, porodnost, důvody poklesu porodnosti.

Summary

This paper examines why in the Czech Republic there is a decline in the rate of fertility, even though people continue longing to be a parent. The research repeatedly shows that the ideal model is a two-children family. The difference between the number of children people consider ideal and how many they actually have is called the „Child gap“. This paper seeks to map out the reasons that lead to this issue. It shows eight reasons most often cited for the decline in birth rates and applies them to this issue of the Child gap. The qualitative research in this paper gives emphasis on individual stories regarding the child gap.

Keywords

Child gap, the ideal number of children, the Czech Republic, birth rates, reasons for decline in fertility.

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Vymezení pojmu Child gap - chybějící děti.....	11
2.1 Relevantní výzkumy.....	12
2.2 Porodnost v České republice.....	14
3. Důvody Child gap.....	17
3.1 Druhá demografická tranzice.....	17
3.2 Ekonomická nejistota, sociální změny.....	19
3.3 Druhá demografická tranzice či ekonomicko - sociální nejistota?.....	20
3.4 Vliv sociální politiky na porodnost.....	23
3.5 Odkládání mateřství do pozdějšího věku.....	26
3.6 Vliv vzdělání na reprodukční strategie a počet dětí.....	28
3.7 Bezdětnost.....	29
3.8 Preferenční teorie.....	30
3.9 Bezdětnost z důvodu neplodnosti.....	32
3.10 Nestabilita partnerských vztahů.....	33
3.11 Shrnutí.....	35
4. Výzkum.....	37
4.1 Použitá metodologie kvalitativního výzkumu.....	37
4.2 Shrnutí jednotlivých rozhovorů.....	38
4.3 Zvolené kódy.....	40
4.4 Kvalitativní analýza.....	44
Shrnutí.....	47
5. Závěr.....	51
6.1 Seznam použitých zdrojů.....	55
6.2 Přílohy.....	59
Rozhovory.....	59
Jana, 1970.....	59
Šárka, 1971.....	61
Milena, 1974.....	62
Hana, 1973.....	63
Věra, 1968.....	64

1. Úvod

Tato bakalářská práce je věnována tématu Child gap, které se zabývá tím, proč lidé nemají tolik dětí, kolik považují za ideální.

V České republice se porodnost od pádu komunismu výrazně snížila. Česká republika opožděně začíná kopírovat reprodukční chování západní Evropy. Snižování porodnosti a stárnutí populace jsou témata, kterými se zabývá sociální politika, neboť jsou důležitá pro fungování našeho státu. V důsledku působení těchto faktorů se zvyšuje tlak na řešení důchodové reformy i reformy ve zdravotnictví. Stárnutím obyvatelstva ubývá lidí, kteří do státního rozpočtu přispívají, a přibývá těch, kteří jsou tímto rozpočtem opatřováni.

Pokud by lidé volili jiné životní strategie než rodičovství a po dětech přestali toužit, stát by zřejmě nenašel ospravedlnění pro snahu tyto strategie měnit, přestože by to bylo v zájmu vyrovnaného rozpočtu. Ukazuje se však, že lidé po rodičovství toužit nepřestávají a stále považují dvě děti za ideální počet.

Z opakovaných výzkumů v České republice vyplývá, že Češi jednoznačně preferují dvoudětný model rodiny. Porodnost však vykazuje čísla daleko nižší. Tento rozdíl mezi ideálním počtem dětí a počtem dětí, které se opravdu narodí, se nazývá Child gap, chybějící děti.

Podle Esping - Andersena bychom se tomuto tématu neměli věnovat pouze proto, abychom mapovali vývoj fertility či sledovali vliv jednotlivých proporodních opatření, ale především proto, abychom pochopili, jaké překážky lidem znemožňují zrealizovat jejich představy o ideálním počtu dětí¹.

První část této práce shrne dosavadní relevantní výzkumy porovnávající otázku ideálního počtu dětí s reálnou porodností. Druhá část potom zmapuje současnou odbornou diskuzi na téma poklesu fertility. V třetí části budou

---

¹ Esping - Andersen, Why we need a new welfare state, str. 63

shrnuty výsledky kvalitativního výzkumu zaměřeného na konkrétní důvody vedoucí k tomu, že respondentky nezrealizovaly počet dětí, který považují za ideální. Výsledky výzkumné části budou porovnány s odbornou diskuzí. Dále bude sledováno, zda se tyto důvody shodují. Důvodem užití kvalitativní analýzy bude snaha přejít od teoretické diskuze ke konkrétním a reálným příběhům žen, které nezrealizovaly svoji ideální představu o počtu dětí. Child gap je teoretický konstrukt, který ale stojí na příběhu jednotlivce. Z tohoto důvodu se domnívám, že perspektiva konkrétní ženy a jejího příběhu bude pro tuto práci přínosná. Koncept Child gap je důležitý, protože nabourává představy o tom, že lidé již netouží po rodičovství. Ukazuje se, že lidé považují dvě děti za ideální počet. Ze statistik porodnosti vidíme, že se tento ideál v naší zemi zdaleka nerealizuje. Zmapovat důvody, které lidem brání, mít tolik dětí, kolik sami považují za ideální, je cílem této práce.

2. Vymezení pojmu Child gap - chybějící děti

Statistiky porodnosti ukazují v porevolučních letech čísla velmi nízká, která se dostávají i pod 1,2 dítěte na ženu. Nicméně v představách Čechů stále zůstávají dvě děti jako ideální počet. Tento nepoměr mezi ideálním počtem dětí a tím, kolik lidí dětí skutečně mají, se nazývá Child gap - chybějící děti.

Hora vymezuje koncept Child gap – chybějící děti jako „*teoreticko-empirický konstrukt, jehož cílem je zachytit předpokládaný rozdíl mezi nízkou porodností a výrazně vyšším počtem dětí, které by si přáli mladí lidé v evropských zemích.*“²

Child gap je vymezen dvěma způsoby: jednak jako ideální Child gap, což je rozdíl mezi počtem dětí, které lidé skutečně mají, a mezi tím, kolik by děti chtěli mít v ideálních podmínkách. Naproti tomu reálný Child gap vnímá situaci a podmínky, ve kterých dotazovaní žijí, a více se zabývá tím, kolik by lidé do budoucna děti chtěli mít v okolnostech, v kterých se právě nacházejí. Ideální Child gap bývá o něco vyšší než reálný Child gap.

Můžeme se ptát, proč lidé považující dvě děti za ideální počet, tuto svoji představu nerealizují. Je to pro ně opravdu takový ideál, že má cenu se o jeho realizaci maximálně pokusit, či je to jen ideální vzor, ve kterém respondenti vyrostli, který se ale nepokoušejí zrealizovat? Jedna z otázek, na které se zaměřím v této práci, zní, co brání dnešním mladým lidem v realizaci toho počtu dětí, který považují za ideální. Národní koncepce rodinné politiky si klade za cíl poskytnout lidem takové podmínky, ve kterých je možné realizovat životní strategie, které lidé mají. Zdůrazňuje, že je třeba: „*Koncipovat*

---

² Hora, 2008, str. 249

*rodinnou politiku tak, aby rodiny mohly mít tolik dětí, kolik si přejí, a v době, kterou si zvolí.*³

Proto je třeba vědět, jaké jsou důvody, které neumožňují lidem realizovat jejich ideální představy o tom, kolik dětí by chtěli mít.

2.1 Relevantní výzkumy

Výzkumná otázka týkající se ideálního počtu dětí, zazněla po roce 1989 několikrát. Například: v *šetření STEM, modul pro rodinu 1996/září, STEM 1996*. V tomto výzkumu odpovědělo 70% respondentů, že považují za ideální počet dvě děti. V roce 2003 v *šetření Naše společnost*⁴ jako ideální uvedlo dvoudětný model rodiny 67% respondentů. Když porovnááme výstupy obou těchto výzkumů, které dělí sedm let, rozdíly nejsou statisticky nijak významné. Procentuální počet těch, kteří odpověděli, že za ideální počet dětí považují děti dvě, se o tři procenta snížil. O tři procenta se zvýšil počet těch, kteří považují za ideální trojdětný model rodiny. Počet těch, kteří odpověděli, že považují za ideální pouze jedno dítě, se v obou výzkumech nedostal nad hranici 7%.⁵

Ve výzkumu „*Rodina partnerství a demografické stárnutí*“ byla položena výzkumná otázka ideálního počtu dětí. Průměrně výsledky vyšly opět tak, že většina žen plánuje děti dvě. Mezi respondentkami docházelo k rozdílu v odpovědích podle jejich vzdělání. Nejvyšší počet těch žen, které považují za ideální dvoudětný model rodiny, bylo mezi studujícími, jednalo se o 63% žen. Dále následovaly ženy se středním vzděláním bez maturity, 59% odpovědí. Dále následovaly ženy s maturitou, poté vysokoškolačky, kterých plánuje dvě děti 55%. Nejnižší procentuální počet byl mezi ženami se základním vzděláním, tedy 43%. V poslední skupině je ovšem i nejvyšší počet těch, které

---

³ Národní koncepce rodinné politiky, 2005, str. 9

⁴ šetření Naše společnost 2003/leden, CVVM 2003

⁵ Šalamounová, Šamanová. 2003, str. 31

plánují trojdětný model rodiny, a to celých 30%. V průměru tedy plánují nejvíce dětí právě tyto ženy se základním vzděláním, na jednu z nich vychází 2,07 dětí. Nejméně dětí pak plánují vysokoškolačky, 1,87 dítěte na ženu.⁶

Z těchto výzkumů vyplývá, že Češky považují za ideální počet dvě děti. A to bez ohledu na to, v jaké životní situaci se nacházejí, dokonce i bez ohledu na to, zda již děti mají, či je teprve plánují.

Dalším relevantním výzkumem, který zahrnoval otázky týkající se představ o ideálním počtu dětí v rodině, byl rozsáhlý výzkum provedený v roce 2006 Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v rámci projektu „Rodina, zaměstnání a vzdělání“⁷ (RZV), v kterém opět vyšlo, že Češi jednoznačně preferují dvoudětný model rodiny. Svobodová shrnuje:

„Zajímavým zjištěním nicméně je, že nezanedbatelný podíl respondentů, kteří mají tři a více dětí, považuje za ideální počet dvě děti v rodině, tzn. v současnosti mají více dětí, než si původně přáli. Z toho vyplývá, že děti vyššího pořadí jsou v řadě případů neplánované.“⁸

Z těchto výzkumů můžeme jednoznačně říci, že česká populace v porevolučních letech nejvíce preferuje dvoudětný model rodiny. Tento ideál jde napříč věkem i vzděláním. Preferují ho muži i ženy. Samozřejmě zůstává otázkou, co přesně znamená to, že něco je považováno za ideál. Zřejmě je důležité dělat rozdíl mezi tím, kolik dětí lidé považují za ideální a kolik dětí skutečně plánují a chtějí. Podíváme-li se na statistiky porodnosti v naší zemi, zjistíme konkrétní čísla Child gap, a tím se dozvíme, do jaké míry se tento ideál realizuje.

⁶ Rychtaříková, Kuchařová, 2008, str. 64-68

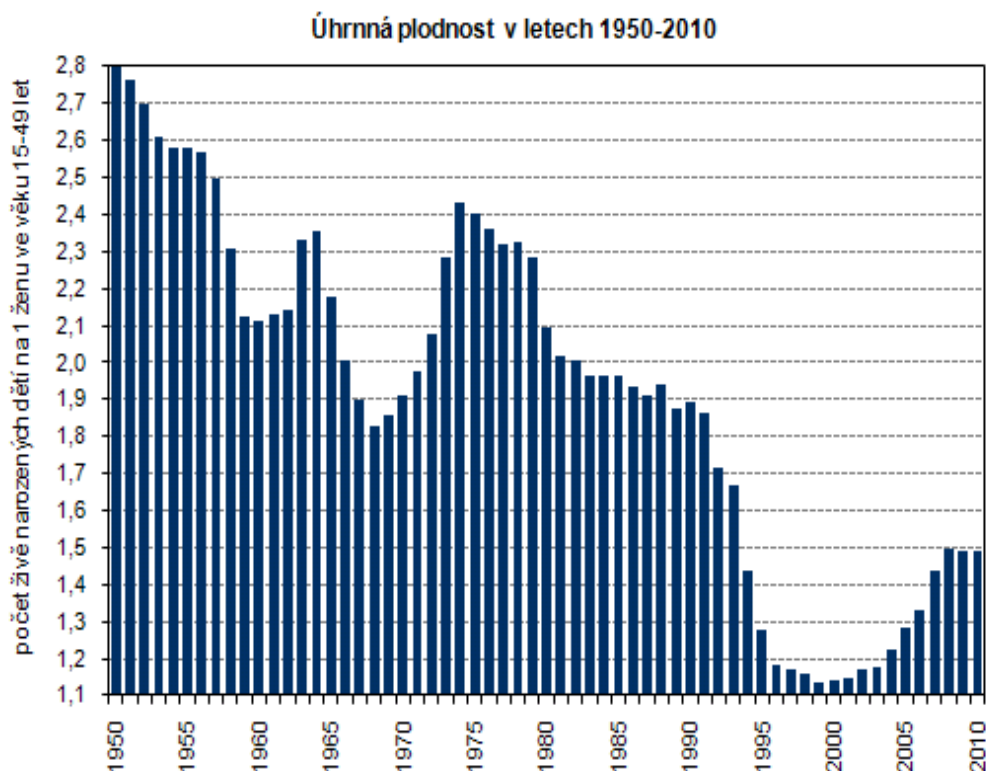
⁷ v rámci projektu „Rodina, zaměstnání a vzdělání“, pod číslem 1J051/05-DP2, řešeného v rámci Národního programu výzkumu TP-5 „Moderní společnost a její proměny“.

⁸ http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=546

2.2 Porodnost v České republice

Pokud se od roku 1996 do roku 2006 nezměnila představa Čechů o ideálním počtu dětí, je třeba se podívat, jak se vyvíjí v České republice i porodnost. Přehled vývoje úhrnné plodnosti v posledních šedesáti letech u nás ukazuje tabulka Českého statistického úřadu.

Úhrnná plodnost v letech 1950-2010⁹

Přestože výzkumy ukazují, že dvě děti v české rodině zůstávají ideálním počtem, potýká se Česká republika s nízkou porodností, podobně jako většina Evropských států. Na přelomu tisíciletí dosáhla v České republice porodnost zatím nejnižších čísel. V roce 2000 byla porodnost 1,14 dítěte na ženu. Podle Rady Evropy se v roce 2002 Česká republika umístila v porodnosti na

⁹ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrna_plodnost_v letech_1950_2010

předposledním místě na světě. „*Nejnižší žebříček fertility byl nahlášen Arménii (1,02), následně Českou republikou (1,14)*“¹⁰ Od roku 2004 se počet dětí zvyšuje, protože mají děti silné ročníky ze 70. let minulého století. Podle Českého statistického úřadu se úhrnná plodnost v České republice v roce 2010 opět mírně snížila. Po vrcholu zvýšené porodnosti v roce 2008 klesá druhým rokem počet narozených, opět o 1,2 tisíce proti roku 2009. Úhrnná plodnost stagnovala na úrovni 1,49 dítěte na ženu.¹¹ Child gap tedy činí v České republice průměrně 0,5 dítěte na ženu. Naší otázkou zůstává, proč k tomuto jevu dochází.

---

¹⁰ „The lowest fertility level was reported by Armenia (1.02), followed by Czech Republic (1.14).“ přeloženo autorkou. Council of Europe. 2002, str. 16

¹¹ <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>

3. Důvody Child gap

Jedna z logických námitek, která by se mohla v této části práce objevit, je to, zda skutečně lze důvody poklesu porodnosti a důvody vedoucí k Child gap považovat za totožné. Ani Hora, který se problémem Child gap v Čechách zabývá, si tuto otázku neklade. V kapitole: „*Faktory vysvětlující problém chybějících dětí (Child gap)*“ jednoznačně přechází k důvodům poklesu porodnosti a jako hlavní uvádí: „*Jedná se o vysvětlení zaměřená na preference a životní orientace mladých lidí, partnerské vztahy, roli vzdělání a trhu práce, ekonomické příčiny a roli sociální politiky*“.¹²

Podívejme se tedy podrobněji na celou odbornou diskuzi na téma poklesu fertility.

3.1 Druhá demografická tranzice

Rabušic cituje Van de Kaa (1987), který přišel s konceptem druhé demografické tranzice, který tento koncept změny reprodukčního chování staví na přerodu a změnách v postojích lidí. V druhé demografické tranzici do popředí přichází důraz na seberealizaci jedince, volbu životního naplnění a vlastní výběr nejrůznějších forem pluralitního soužití. Končí éra zlatého věku manželství, kdy dítě je jasným posláním manželství. Začíná období, kdy králem již není dítě samotné, jak tomu bylo v první demografické tranzici, ale králem se stává pár, který sám volí, jestli dítě chce. U druhé demografické tranzice tedy jde o změny postojů, hodnot, životních strategií reprodukčního chování. V Česku je zastáncem této teorie Ladislav Rabušic, který datuje začátek této druhé demografické tranzice do šedesátých let dvacátého století.¹³

---

¹² Hora, 2008, str. 250

¹³ Rabušic, 2001, str. 176

Abychom dobře porozuměli termínu druhé demografické tranzice, je třeba se zastavit u termínu první demografické tranzice.

Rychtaříková datuje první demografickou tranzici od poloviny 19. století do začátku druhé světové války.¹⁴ První demografická tranzice byla tedy změna v reprodukčním chování. V důsledku snížení dětské úmrtnosti poklesla také porodnost. Rodiče nemuseli mít již tolik dětí, neboť pravděpodobnost, že se děti dožijí dospělosti, byla vyšší, než tomu bylo dříve. Zároveň rodiče chtěli těmto dětem nabídnout kvalitnější životní podmínky, a tak se snižoval počet dětí v rodině. Zvýšená šance na dožití se dospělosti ovšem nebyla jediným faktorem, který v této tranzici sehrál roli, dalším byl pokles ekonomické hodnoty dítěte. Začala se omezovat dětská práce a zavedla se povinná školní docházka. Takže dítě přestalo být ekonomicky přínosné, ale stalo se větší investicí.

„Počátkem 20. století již díky zákonům výrazně omezujícím dětskou práci a uzákoněním povinné školní docházky děti opustily svět produkce. Zatímco ekonomická hodnota dítěte klesla, vzrostla jeho emocionální hodnota.“¹⁵

První i druhá demografická tranzice tedy vnímá změny reprodukčního chování, které připisuje změnám v myšlení lidí, jejich postojů a hodnot. Rabušic rozdíl mezi těmito dvěma tranzicemi popisuje:

„V pozadí obou demografických zlomů stojí dramatický posun v normách a postojích populací. Zatímco v pozadí první demografické tranzice stojí hodnoty altruismu, v termínech Ariesových je to období, kdy „králem“ rodinných vztahů je dítě, neboť pokles porodnosti byl nesen především ohledy na rodinu a děti, v pozadí druhé stojí hodnoty individualismu, to je důraz na sebe naplnění a seberealizaci jedince a jeho práva.“¹⁶

---

¹⁴ Rychtaříková, 1999, str. 19

¹⁵ Suchanec, 2008, str. 292 - 293

¹⁶ Rabušic, 2001, str. 177

Esping-Andersen však vyznavačům této teorie změny reprodukčního chování, změny hodnot (druhé demografické tranzice) klade otázku, proč se tedy nemění i ideální představy o počtu dětí? Proč je tato klesající porodnost vidět daleko více ve Španělsku než v Holandsku či Spojených státech? Proč byla nízká porodnost v 30. letech 20. století vystřídána vysokou porodností z let 50. a 60.? Znamená to tedy, že dramatický pokles porodnosti ve Švédsku v 90. letech je spojen s obrovským nárůstem postmaterialismu v této zemi?¹⁷

Česká situace je specifická tím, že v Čechách došlo k viditelnému poklesu porodnosti až po pádu komunismu. Otázkou tedy zůstává, jestli jedním z důvodů, proč k poklesu porodnosti v České republice došlo, je opravdu změna myšlení lidí, nové možnosti, větší prostor pro různé životní strategie, či je to přechod na tržní ekonomiku. Tento názor má také své zastánce. Týká se více opatření sociální politiky.

3.2 Ekonomická nejistota, sociální změny

Změna ze socialismu na kapitalismus s sebou zákonitě přinesla větší sociální nejistotu, nezaměstnanost, problémy s bydlením. Změny v legislativě, nejistota, ale pravděpodobně i stoupající nároky mladší generace, můžou být důvodem, proč někteří lidé váhají s tím, kolik a zda vůbec si děti pořídí.

Hašková píše „Zajímavým zjištěním je zejména fakt, že současní mladí lidé se (při rozmyšlení nad indikátory ovlivňujícími jejich reprodukční preference, plány a chování) liší od lidí starších generací tím, že kladou větší důraz na vliv jejich ekonomické situace na jejich rozhodování o založení rodiny. To může znamenat jednak jejich relativně větší ekonomickou nejistotu ve srovnání se situací lidí, kteří zakládali své rodiny dříve, ale také jejich větší finanční a majetkové nároky.“¹⁸

¹⁷ Esping - Andersen, 2005, str. 7

¹⁸ Hašková, 2005, str. 24

Hašková tedy nastiňuje, že hranice mezi ekonomickou nejistotou a vyššími nároky je velmi křehká a složitě se určuje. Nicméně někteří teoretici přikládají sociální nejistotě takovou váhu, že tvrdí, že může vést k poklesu porodnosti a nerealizování mateřství.

„Mnoho Evropských zemí zakouší bouřlivé obavy o pokles porodnosti, včetně České Republiky, která ji má skoro nejnižší ze všech. Dokud ženy nepocítí, že jejich rozhodnutí mít děti, bude podpořeno finančně a sociálně, budou tíhnout k tomu obházet, či odsouvat mateřství, budou žít v malých rodinách, či zvolí bezdětnost.“¹⁹

Z výzkumu *Population Policy Acceptance Study* z roku 2006 vyplývá, že tři nejdůležitější hodnoty pro Čechy jsou: harmonické vztahy (ty uvedlo jako nejdůležitější 99% dotázaných Čechů), na druhém místě je to dostatek financí a na třetím místě spokojenost v práci. Autoři výzkumu uvádějí, že jsou vidět výrazné rozdíly mezi různými státy.²⁰ Z těchto výzkumů Češi vycházejí jako více materiálně zaměřeni. Určitý pocit jistoty v materiální oblasti je pro nás důležitý, což může mít i svou historickou podmíněnost a může se to promítnout mimo jiné i do reprodukčních strategií.

3.3 Druhá demografická tranzice či ekonomicko - sociální nejistota?

Zajímavá je v České republice diskuze prof. Rabušice s prof. Rychtaříkovou, která se týká tématu, jestli za poklesem porodnosti stojí ekonomická a sociální nejistota, či druhá demografická tranzice.

Rabušic vidí polaritu mezi autory, kteří se poklesem porodnosti zabývají. *„Jejich názory se liší, ale v podstatě se pohybují na ose, na jejímž jednom pólu*

---

¹⁹ „Many European countries are experiencing severe concerns about low fertility, not least the Czech Republic, having one of the lowest of all. Unless women feel that their decision to have children will be well- supported financially and socially, they will tend to avoid or postpone motherhood, resulting in smaller families and increasing numbers of childless women.“ přeloženo autorkou, Jill Kirby, 2008, str. 9

²⁰ <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124311EN6.pdf> str.53

stojí vysvětlení založená na tezi akcelеровané druhé demografické tranzice, na druhém pólu vysvětlení, která zdůrazňují ekonomickou a sociální krizi doprovázející transformaci české společnosti. Zastánci prvního přístupu, k nimž patřím i já, zdůrazňují, že za vším stojí hluboká proměna hodnot a hodnotových preferencí, které se odehrávají v mladších věkových skupinách české populace narozené v polovině 70. a na počátku 80. let a která byla umožněna politickou změnou v roce 1989. Zastánci druhého přístupu, jejichž reprezentantkou je především Rychtaříková, se domnívají, že příčinou proměn v režimu reprodukce obyvatelstva je hrozící nezaměstnanost, snížená úroveň sociálního zabezpečení a snížená životní úroveň obyvatelstva – krátce řečeno, změněné reprodukční chování je pragmatickou reakcí na vysoké náklady transformace naší společnosti. Žádnému z autorů se zatím nepovedlo přinést rozhodující důkazy.“²¹

Rabušic tedy popisuje diskuzi v České republice v této oblasti na pólu sociální a ekonomická krize versus změny hodnot, sám se pak kloní ke změně hodnot a hodnotových preferencí, které přináší postmaterialismus. K této názorové úsečce se odvolává mnoho autorů. Hašková shrnuje tuto diskuzi mezi těmito dvěma teoretiky a dodává, že možná jde o jistý vývoj, kdy na počátku skutečně byly ekonomické důvody, ty ale byly proměněny tím, jak se měnilo myšlení lidí a jejich postoje „...zatímco v prvních letech socio-ekonomické a politické transformace mohl významně dominovat vliv strukturálních a institucionálních faktorů na změny plodnosti v té které zemi bývalého východoevropského bloku, spolu s tím, jak se socio-ekonomická a politická situace v zemi stabilizovala, mohly nabývat na významu naopak faktory kulturní (hodnotové změny).“²²

---

²¹ Rabušic, 2001, str. 205

²² Hašková, 2005, str.6

Sirovátka ovšem nevidí situaci v naší zemi stabilizovanou, ale shrnuje českou porevoluční politickou scénu takto: „*Česká politická scéna je od voleb v roce 1996 relativně různorodá a nepříliš stabilní. Příliš časté změny systému sociální ochrany v návaznosti na politickou orientaci vlády či voličů nejsou proto právě efektivní strategií, neboť narušují jeden z hlavních cílů systému sociální ochrany: zajistit předvídatelnost řešení sociálních i ekonomických rizik a situací nestability v životě jedinců a společnosti*“.²³

Vidíme vliv stability politické scény, na životy občanů. Přesto základním rysem diskuze na téma poklesu porodnosti stále zůstává, že na jednom pólu stojí sociální a ekonomická nejistota a na druhé straně změny hodnot a hodnotových preferencí, které přináší postmoderna.

Diskuze, proč se snižuje porodnost v Čechách, probíhá od devadesátých let. V Evropě je tato diskuze delší, neboť tam začala klesat porodnost již dříve. Jasně vysvětlení ale badatelé napříč Evropou nemají, ani čeští autoři „*k rozhodným závěrům nedospěli. Budiž útěchou, že o totéž se snaží zahraniční badatelé již téměř tři desetiletí a se stejným výsledkem*“.²⁴

Diskuze však stále probíhá a monitorovat její pohyby je důležité. Neboť, jak již bylo řečeno z pohledu Child gap, je velmi důležité, na kterou stranu převažuje váha důležitosti v této argumentaci. Neboť v jednom případě tento jev není jednoduché, a možná ani příliš žádoucí, ovlivňovat. Protože druhá demografická tranzice je výsledkem doby a vývoje. V druhém případě, ve kterém jde více o vlivy sociální nestability a ekonomické nejistoty, zřejmě existují možnosti, jak hledat podporu a pomoc, které by měly význam. Nejprve si ale položíme otázku, do jaké míry sociální politika může porodnost ovlivnit, neboť ani v tomto tématu neexistuje názorová jednota.

---

²³ Sirovátka, 2000, str. 154

²⁴ Chromková, Mrázová, Rabušic, 2006, str. 56

3.4 Vliv sociální politiky na porodnost

Sociální politika si klade za cíl sledovat problémy ve společnosti proto, aby na ně mohla reagovat. Do jaké míry sociální politika ovlivňuje porodnost, je téma, na které neexistuje jednoduchá odpověď. Nejednoznačnost v odpovědi na tuto otázku je vidět i v publikaci: *Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění*, kterou vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, kdy na jedné straně autor píše, že: „*Přetrvávající nízká úroveň plodnosti v mnoha evropských zemích vedla ke zvýšení politického i veřejného zájmu o rodinnou politiku a její nejrůznější opatření, která by mohla napomoci ke zvýšení plodnosti nebo udržení její (vyšší) úrovně. Avšak studie doposud dospěly spíše k nejednoznačným výsledkům ohledně možnosti skutečného vlivu opatření rodinné politiky na porodnost. Existuje tedy jistá polarizace mezi těmi, kteří spatřují veřejné politiky jako možný prostředek ke zvýšení současné nízké úrovně plodnosti v Evropě, a těmi, kteří považují opatření rodinné politiky jako neúčinná, zbytečná nebo nerentabilní s ohledem na výši nákladů na zavedení jednotlivých opatření*“.²⁵ V předešlých stranách stejné publikace ovšem autor připouští to, že v Československu nedošlo po válce k výraznému nárůstu porodnosti jako v okolních státech a jako důvody k tomu uvádí: „*Po válce byla navíc úroveň porodnosti ovlivněna nepříznivým ekonomickým vývojem, špatnou bytovou situací (mladých) rodin i nedostatečnou sítí předškolních zařízení při požadované vysoké ekonomické aktivitě žen*“.²⁶

Z toho vidíme, že ačkoli autor uznává diskurz na téma vliv sociální politiky na porodnost, v prvním případě přiznává nejednoznačnost výsledků této diskuze. V druhé citaci uvádí jako důvod stagnující porodnosti špatnou ekonomickou a bytovou situaci a nedostatečnou sít předškolních zařízení, a tím

---

²⁵ Holub, 2010, str. 18

²⁶ Holub, 2010, str. 14

i komplikovanost skloubení rodinného i profesního života, což jsou témata, kterými se sociální politika státu zabývá. A tedy lze z této citace vyvodit, že v tomto případě, podle Holuba, sociální politika státu porodnost ovlivnila. Vliv porodních opatření na zvýšení porodnosti uvádí i sociolog Ivo Možný o sedmdesátých letech minulého století: „*Česká rodina, otřesená invazí tankových divizí ze zemí Varšavské smlouvy v roce 1968 a následnou okupací země, provázenou politickými represemi, paradoxně posílila. Lidé se stahovali do soukromí – a měli děti... Projevil se i účinek pronatálních opatření.*“²⁷

Říci, která opatření sociální politiky státu ovlivní porodnost, je složité, stejně jako je složité tvrdit, že politika porodnost neovlivní vůbec.

Jasně odpovědi na to, jak zvýšit porodnost ve státě, se zřejmě nedočkáme, neboť, jak je možné vidět i v odborné literatuře, ani na důvodech poklesu porodnosti se odborníci neshodnou. Zastánci ekonomicko-sociálních důvodů zřejmě vnímají sociální politiku státu za vlivnější veličinu než ti, kteří hlavní důvody vidí ve změně postojů a hodnot dnešních mladých lidí. Přesto je nutné se sociální politikou státu zabývat. V odborném časopise *Fórum sociální politiky* Mlčoch srovnává různé evropské politiky států a zabývá se tím, jestli mají vliv na porodnost. V závěru své studie píše: „*Skupina expertů OECD se pokusila zkonstruovat jakýsi model optimálních rodinných politik, který by využil to nejlepší z politik jednotlivých zemí. Jejich přenos je však problematický vzhledem k odlišné historii a sdíleným hodnotám v jednotlivých zemích. Jednotlivé politiky mají navíc své „externality“ a „vedlejší efekty“. Nicméně využití zkušeností druhých nelze apriorně zamítnout. Je nesporné, že ČR by měla zvýšit svůj podíl HDP věnovaný na podporu rodin, ne však bez rozmyslu. Podobně je vhodné vytvořit podmínky k rozšíření možnosti zkrácených pracovních úvazků, pružné a klouzavé pracovní doby a „práce*

---

²⁷ Možný, 2006, str. 259

doma“ pro zaměstnance pečující o děti.“²⁸ Mlčoch zdůrazňuje, že Skandinávský model, při relativně vysoké fertilitě žen, má i vysokou pracovní aktivitu žen. Řešením tedy není pouze zvýšit finanční pomoc od státu, ale především řešit rodinnou sociální politiku komplexně. „...účinná náprava musí začít v rodině a v rodinné politice. Jen zdravá rodina, tj. sociálně soudržná a ekonomicky konkurenceschopná, může přispět k léčení „pozdního kapitalismu“. Proto je třeba, aby se rodina stala prioritou a ze „závisle proměnné“ se změnila v proměnnou, již všechny ostatní „proměnné“ mají sloužit. Tedy i proměnné a parametry politik trhu práce, zaměstnanosti, vzdělávání a zajištění na stáří.“²⁹

Ukazuje se, že některé prorodinné sociální politiky nepřinesly takové změny v rození dětí, jak se předpokládalo. Naopak Skandinávský model, který vyšel vstříc změnám v myšlení a očekávání rodičů, také přinesl i vyšší porodnost.

Je zde jasně vidět vyšší fertilita i pracovní aktivita. Účinek této sociální politiky ukazuje, jak je třeba rodinnou politiku řešit komplexně. Není to pouze záležitostí jednorázových opatření, jako je například porodné, či jiné finanční podpory. Šlechtová shrnuje různé rodinné sociální politiky státu a v závěru podtrhuje jeden z faktorů, který vyvstává: *“Výrazným, téměř jednomyslně doporučovaným a zastánci různých cílů propagovaným principem je podpora zaměstnanosti rodičů, především matek.“³⁰* V Čechách je toto téma stále diskutované, vůle ke změně ale příliš není. Pokud se na možnosti sociální politiky díváme perspektivou Child gap, tedy nerealizování ideálního počtu dětí, musíme si klást za cíl poskytnout lidem takové podmínky, v kterých je možné realizovat jejich životní strategie. Toto vidí Rabušic jako hlavní úkol státu především: eliminace chudoby, umožnit lidem vzdělání, svobodný trh

---

²⁸ Mlčoch, 2010, str. 5

²⁹ Mlčoch, 2010, str 8

³⁰ Šlechtová, 2010, str. 158

s bydlením, snižování nezaměstnanosti a stírání genderové nerovnosti na trhu práce. „*Takový systém státní asistence, který bude mít v citlivé symbióze jak prvky subsidiarity, tak také univerzalizmu, vytvoří podmínky ke svobodnému rozvoji racionálního individua, který o sebe, a tudíž celou populaci, postará víceméně sám.*“³¹

Zabývali jsme se nyní dvěma proudy v diskuzi na téma poklesu porodnosti. Aby tato diskuze obsahovala všechny aspekty, je třeba se podívat i na další důvody, které mohou sehrát roli v nerealizování toho počtu dětí, který jedinec považuje za svůj ideál.

3.5 Odkládání mateřství do pozdějšího věku

Odkládání rodičovství do pozdějšího věku, což je celoevropský trend, snižuje pravděpodobnost realizace ideálního počtu dětí, či může vést i k tomu, že ženy mateřství vůbec nerealizují.

Po roce 1989 se začal zvyšovat věk prvorodiček. Podle Českého statistického úřadu byl v roce 1990 průměrný věk prvorodičky 24,8 let³² a během následujících dvaceti let se každý rok mírně zvyšoval. V roce 2010 již vrostl na 29,6 roku. Třetina všech dětí se narodila ženám ve věku 29-32 let.³³

Sociolog Ivo Možný píše „... *když má žena první dítě po třicítce, je velmi malá pravděpodobnost, že bude mít jednu rodinu se třemi, či více dětmi, i dvoudětná rodina je méně pravděpodobná.*“³⁴

Bímová shrnuje ve své studii: *Psychologická studie motivů pozdního rodičovství*, jaké aspekty mohou v oddalování a načasování pozdějšího rodičovství sehrát svou roli. Zmiňuje vliv kultury, v které žena žije, dále

---

³¹ Rabušic, 2002, str. 61

³² <http://www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/narozeni.htm>

³³ <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>

³⁴ Možný, 2006, str. 260

zmiňuje vliv vzdělání, budování kariéry a nové formy rodinného života.³⁵ To jsou všechno aspekty, které výrazněji začaly ovlivňovat mladé muže a ženy až v porevolučních letech.

Reprodukční chování v době komunismu bylo tedy takové, že lidé brzy uzavírali sňatek a záhy měli děti. Od Sametové revoluce se toto chování mění směrem k pozdějšímu zakládání rodiny. Toto chování, ovšem není nepochopitelné a Češi se tím více přibližují Evropě. Sociolog Ivo Možný tento vývoj předpověděl již v roce 1990 a nevnímal ho negativně, naopak ho vnímal jako směr k větší svobodě a nezávislosti žen:

„A mladé ženy pochopí rychle, jaký má smysl nechat si otce vyhlédnutého pro své budoucí dítě ozkoušet napřed trochou protivenstvím života, aby viděly, zda jeho lesk vydrží dál než k prvním potížím a neúspěchu. I ony přijdou na to, že otěhotnět v devatenácti není to nejmoudřejší, co mohou pro svou budoucí rodinu udělat. Že i pro ně bude výhodnější nejprve dozrát, porozhlédnout se po světě a postavit se na vlastní nohy, než se skrze takové těhotenství emancipovat od rodičů, aby s dítětem v náručí upadly znovu do závislosti, často horší. Na nezralém muži anebo zase na rodičích.“³⁶

Možnost mít děti v pozdějším věku umožňuje dnes ženám více osobní i profesní realizace, větší nezávislost. Přináší s sebou však větší možnost, že k mateřství nakonec u ženy nedojde. Mareš³⁷ (2004) v této souvislosti připomíná fakt, že plánování se může stát pastí, neboť neumožní zrealizovat ten počet dětí, který si člověk dopředu naplánoval a může nakonec vést i k bezdětnosti, protože pravděpodobnost toho, že žena bude mít dítě, se stoupajícím věkem klesá.

---

³⁵ Bímová, 2007, str. 37

³⁶ Možný, 1990, str.163-164

³⁷ Mareš, 2004, str. 41-60

3.6 Vliv vzdělání na reprodukční strategie a počet dětí

Dalším faktorem, který ovlivňuje fertilitu, je dosažené vzdělání ženy. Ženy s vyšším vzděláním obvykle zastávají vyšší funkce či mají svůj obor, ve kterém se chtějí uplatnit. Již samotné studium a budování kariéry může zkracovat jejich reprodukční období. Délka mateřské dovolené pro ně může znamenat citelný zásah do jejich kariéry, neboť ony jsou ty, kdo s dětmi obvykle zůstávají doma. Z těchto důvodů hovoříme o vlivu vzdělání na porodnost pouze v souvislosti se vzděláním žen a ne mužů.

Svobodová odkazuje na analýzy Pikáلكové týkající se toho, jaký má vliv vzdělání na ideální počet dětí u žen mezi 15 a 44 rokem. Z výsledků těchto analýz vyplývá, že vzdělání ovlivňuje počet dětí. Výrazněji z těchto analýz vycházejí ženy se základním vzděláním a vysokoškolačky. *„Zatímco ženy se základním vzděláním spolu se stoupajícím věkem častěji preferují tři, popř. čtyři děti v rodině, u vysokoškolaček naopak podíl těch, které by chtěly tři děti, dramaticky klesá ve prospěch dvou a jednoho dítěte v rodině. Nicméně, ačkoliv ženy vysokoškolačky v mladém věku poměrně často plánují tři děti (téměř tak často jako ženy se základním vzděláním a výrazně častěji než středoškolačky), pravděpodobnost, že se jim třetí dítě skutečně narodí, je oproti ostatním vzdělanostním kategoriím žen relativně velmi nízká.“*³⁸

Svobodová tento fakt připisuje tomu, že tyto ženy mají vyšší potřebu seberealizace, lepší profesní možnosti a odlišný styl života.

Skandinávský model sociální politiky ukazuje, že otevření trhu s částečnými úvazky umožňuje ženám skloubit profesní a rodinný život. Nabízí prostor pro vyšší zaměstnanost žen, a tím zřejmě udržuje fertilitu na vyšších číslech, než je tomu ve zbytku Evropy. Vliv vzdělání žen na fertilitu tudíž pravděpodobně jde ruku v ruce se sociální politikou státu.

---

³⁸ Svobodová 2007, str. 23-24

3.7 Bezdětnost

Počet bezdětných žen byl během komunismu nízký. Podle sčítání lidí v roce 2001 bylo 5% bezdětných žen, které již překročily čtyřicítku.³⁹ To jsou ženy, kterým bylo kolem třiceti let v době revoluce, a ještě kopírovaly situaci reprodukce v dobách socialismu, neboť v revoluční době děti již většinou měly. Šamanová píše v článku *Hodnota dítěte v individuálním životě a pro společnost* o výzkumech demografa Tomáše Sobotky „[Sobotka 2006], který zpracoval projekci konečné bezdětnosti žen narozených v letech 1965 až 1978. Ze Sobotkových výpočtů vyplývá, že u žen narozených po roce 1965 dojde k nárůstu konečné bezdětnosti, který se bude dále zrychlovat mezi ženami narozenými po roce 1970. Nízká varianta projekce předpokládá, že v generaci 1975 – 78 zůstane bezdětných 13 – 14% žen. Podle vysoké varianty pak 15,5% žen z kohorty 1975 a 19,5% žen z kohorty 1978.“⁴⁰

Nárůst počtu bezdětných žen je fakt, který se odráží v celkových statistikách úhrnné porodnosti. Je vidět, jak v porevolučních dobách bezdětnost narůstá. Možnost seberealizace, ekonomická nezávislost žen, odkládání dětí do pozdějšího věku, to jsou faktory, které mohou sehrát v konečné bezdětnosti svou roli.

Někteří lidé volí bezdětnost, což může mít různé důvody. Od orientace na kariéru, nenalezení životního partnera, s kterým by jedinec chtěl založit rodinu, odkládání mateřství do pozdějšího věku společně s nestabilitou partnerských vztahů, může také sehrát roli v některých příbězích jednotlivců. Nezanedbatelným důvodem je také to, že pořídit si dítě a vychovávat ho je finančně náročné. Avšak zvyšující se počet bezdětných lidí někteří teoretici nevidí jako konečný a předpokládají další nárůst, jako například Keller:

---

³⁹ Juříčková, 2005, http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118

⁴⁰ Šamanová, 2006, str. 10-14

„Zároveň se v mnoha zemích předpokládá další pokles počtu narozených dětí. Tento pokles je přinejmenším zčásti důsledkem kalkulu na úrovni domácností, jenž se projevuje v řadě vyspělých zemí. Například v Německu zůstává třetina žen a mužů narozených po roce 1960 trvale bezdětných, neboť pořízení si dítěte výrazně snižuje životní úroveň partnerů ze střední a nižších příjmových skupin. Ekonomické výhody bezdětnosti jsou lákavé.“⁴¹

Někteří lidé volí bezdětnost, neboť to umožňuje realizovat jiné životní strategie než pouze rodičovství. Pokud ženy mají možnost volby, ukazuje se, že ne pro každou je mateřství to nejdůležitější. V této souvislosti připomeňme výzkumy Hakimové.

3.8 Preferenční teorie

Catherine Hakimová, napsala knihu *Work-lifestyle choices in the 21st century: preference theory*. Hakimová přišla s teorií, kterou nazývá preferenční teorie. Tvrdí, že v moderní společnosti (své výzkumy dělala prvotně v Anglii) můžeme najít tři skupiny žen. Typologizovala ženy podle jejich rodinné a pracovní orientace, a rozdělila je na tři skupiny. Ženy orientované na rodinu a domov (v populaci je jich okolo 10 až 20%). Ženy orientované na práci a kariéru v zaměstnání (je jich také okolo 10 až 20%) jsou to ženy, pro které je kariéra na prvním místě. Třetí největší skupinu žen (tvoří kolem 60 až 80%) nazvala adaptivní. Jsou to ženy, které se snaží tyto dvě role skloubit.⁴²

Počet žen, které se orientují na kariéru, a tedy mohou zvolit i bezdětnost a počet bezdětných žen neodpovídá. Důvody, proč některé ženy děti nemají, jsou složitější. Autoři článku *Teorie založené na lidských preferencích jako možný příspěvek k vysvětlení současného reprodukčního chování* konstatují, že kdyby se tato teorie více propojila se sociální politikou, mohla by napomoci

---

⁴¹ Keller, 2006, str. 31

⁴² Sirovátka, 2006, str. 58-68

ženám realizovat více počet dětí, po kterém touží: „Domníváme se, že kdyby se empiricky vliv tohoto vztahu prokázal, bylo by možné lépe porozumět a vysvětlit, proč intence o počtu dětí a výsledná realita v počtu dětí se nyní nesebkávají.“⁴³

Pokud by důvody, proč si lidé děti pořizují, byly pouze ekonomické, tak by šlo říct, že pořídit si dítě je nelogické a neekonomické. Keller dokonce píše: „*Ekonomicky uvažující rodina si prostě dítě nepořídí. Z vývoje porodnosti je patrné, že ekonomicky racionálních rodin stále přibývá. Právě bezdětné rodiny mají ze všech typů domácností zdaleka nejvyšší životní úroveň. Je tomu dokonce tak, že z hlediska životní úrovně bývá racionálnější zřeknout se dětí, než vystudovat vysokou školu. Vysokoškoláci s dětmi si žijí v průměru hůře než bezdětné páry s nižším vzděláním.*“⁴⁴

Důvody, proč lidé zvažují pořídit si dítě, naštěstí nejsou pouze ekonomické. V této souvislosti Rabušic připomíná slova Colemana, kterými vzdává hold demografovi Van De Kaa, který vnesl do diskuze o porodnosti jiné důrazy než pouze ekonomické. „Coleman: *Musíme nizozemsky mluvícím demografům poděkovat za to, že vnesli do světa, který byl tak dlouho zahlcován mikroekonomickou rétorikou, poznatek, že demografickou proměnu řídí myšlenky, stejně jako peníze.*“⁴⁵

Lidé, kteří si zvolí bezdětnost, jsou s touto volbou plně spokojeni a považují bezdětnost za ideální, nejsou pro nás perspektivou Child gap důležití. Neboť zrealizovali svůj ideální počet dětí, totiž počet nula. Je ovšem velmi pravděpodobné, že jsou lidé, kteří sice volí bezdětnost, ale za ideální ji nepovažují. A právě tito nás ve statistikách Child gap zajímají. Z výzkumů z roku 2006 vyplývá, že 1% lidí svobodných považuje žádné dítě za ideální

---

⁴³ Chromková, Mrázová, Rabušic, 2006, str.71

⁴⁴ Keller, 2006, str. 33, 34

⁴⁵ Rabušic, 2001, str.176

počet. To je ovšem obrovský rozdíl ve srovnání s tím, že podle již citovaných Sobotkových výzkumů počet bezdětných žen může být až přes 15%.

Není plně vyčerpávající říci, že stoupající počet bezdětných je zapříčiněn pouze tím, že lidé více řeší materiální důvody a kariéru a volí dobrovolně bezdětnost, či odkládají rodičovství tak dlouho, až tuto možnost nestihnou. Je třeba přidat i důvody, které vedou k nárůstu neplodnosti.

3.9 Bezdětnost z důvodu neplodnosti

„Neplodnost je problémem, který se v české populaci týká asi 15% párů v reprodukčním věku. Jejich počet však má v budoucnu podle mnoha odhadů narůstat – stále více párů se tak ocitne v přímé konfrontaci s různými způsoby řešení neplodnosti, ať už se jedná o pokročilé techniky asistované reprodukce, adopci, nebo smíření se s bezdětným životem.“⁴⁶

Zhoršené životní prostředí má na plodnost vliv, ale celou situaci komplikuje i fakt, že odkládání rodičovství do pozdějšího věku může snižovat možnosti neplodnost řešit.

Zvěřina podtrhuje to, že nejvyšší plodnost je mezi 20. a 25. rokem života, poté se plodnost snižuje. V 30. letech je třeba průměrně k početí půl roku (6 cyklů). Po 35. roce života je průměrně potřeba k početí až jeden rok (12 cyklů).⁴⁷

Podle statistik Českého statistického úřadu je patrné, že se průměrný věk matek stále zvyšuje.

„Průměrný věk matek vzrostl o 0,2 roku na 29,6 roku, průměrný věk prvorodiček na 27,6 roku. Třetina všech dětí se narodila ženám ve věku 29-32 let.“⁴⁸

---

⁴⁶ Slepíčková, Fučík, 2009, str. 286

⁴⁷ Zvěřina, 2003 str. 218

⁴⁸ <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>

Odkládání mateřství do pozdějšího věku, a spolu s tím i snižování plodnosti u žen, není ale jedinou příčinou problému s početím. Dalším nezanedbatelným vlivem je snížení kvality spermií. *„Vedle stárnutí populace je za hlavní příčinu rostoucího počtu párů, vyhledávajících specializované lékaře kvůli problémům s početím, označován nárůst výskytu androgenních příčin neplodnosti (zejména pokles počtu a kvality spermií.) Tyto dva vlivy se často násobí i v případě, že je žena (zatím) normálně plodná, má pár v situaci, kdy je nalezena příčina neplodnosti u muže, jen omezený čas pro hledání cest k početí dítěte.“*⁴⁹

Zhoršující se kvalita životního prostředí, životní styl, obezita, kouření, to vše má vliv na početí. Patnáct procent párů v reprodukčním věku má problémy s početím. Tyto fakta jistě také přispívají do počtu konečné bezdětnosti. Slepíčková píše, že se západní společnost ocitá v paradoxní situaci, klesá porodnost, stoupá počet lidí, kteří dobrovolně bezdětnost volí, zároveň ale narůstá počet těch, kteří mají problémy s početím a po dětech touží. Podle Slepíčkové až polovina těchto párů zůstane celoživotně bezdětných.⁵⁰

Jak vidíme, aspekt zdraví a nemoci je něco, s čím vůbec nemusíme počítat, ale co může plánování rodičovství zcela ovlivnit a může změnit konečné počty dětí v rodině.

3.10 Nestabilita partnerských vztahů

Dalším výrazným faktorem, který komplikuje rodičovství, a tím i výsledný počet dětí, je vysoká nestabilita partnerských vztahů a vysoká rozvodovost v naší republice. *„Lidé přizpůsobují zvýšenému riziku rozvodu své životní strategie. Jak formalizace vztahu sňatkem tak dítě komplikuje rozchod, stejně jako ho komplikuje společný majetek. Narůstá proto snaha udržet odděleně individuální vstupní kapitály obou partnerů. Často je volena i strategie*

⁴⁹ Slepíčková, Fučík, 2009, str. 268

⁵⁰ Slepíčková, 2006, str.937-938

*opatrných společných investic, při nejistých začátcích soužití- nezapomínejme, že i dítě je investice.*⁵¹

Výrazně se za posledních dvacet let snížil počet sňatků a naopak se zvyšuje rozvodovost. Podle Českého statistického úřadu v roce 2008 dosáhla úhrnná rozvodovost 49,6%, čímž byla překonána prozatím nejvyšší hodnota 49,3% z roku 2004. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu činila 12,3 let.⁵² K těmto statistikám je třeba dodat, že počet sňatků v České republice v posledních letech velmi poklesl. Pro srovnání, v roce 1990 byl počet sňatků 90 953, hrubá míra sňatečnosti 8,8.⁵³ V roce 2000 byl počet sňatků 55 321, hrubá míra sňatečnosti vycházela 5,4. Z toho vyplývá, že se zvyšuje počet dětí, které se rodí mimo manželství. *„Nejvýraznější změny pozorujeme po roce 1989; zatímco do té doby se přes 90% dětí rodilo v manželství a mimomanželská plodnost byla na nízké úrovni, dnes se mimo manželský svazek rodičů rodí již více než třetina všech dětí (mezi dětmi prvního pořadí je tento podíl ještě vyšší – mimo manželství se v roce 2007 narodilo 43,9% prvních dětí). V otázce předmanželských koncepcí sice ze sociologických výzkumů vyplývá, že v dnešní době jsou neformální svazky mladých lidí již všeobecně akceptovány, ale jsou vnímány převážně jako předmanželská soužití a i nadále je preferováno narození dítěte v manželství.*⁵⁴ Zdá se tedy, že i když je v dnešní době prostor pro názorovou i postojovou diverzitu, stále v lidech zůstává rodina v podobě klasického manželství se dvěma dětmi jako ideál.

---

⁵¹ Mareš, 2006, str. 34

⁵² <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

⁵³ „Hrubá míra sňatečnosti je nejjednodušší ukazatel vyjadřující úroveň sňatečnosti, je definován jako počet sňatků připadajících na 1 000 obyvatel (středního stavu) ve sledovaném časovém období.“ podle WWW.demografie.cz

⁵⁴ Šťastná, 2009, str. 36

Křehkost partnerských vztahů se odráží v porodnosti, lidé zvažují, s kým si dítě pořídí. Pravděpodobnost rozchodu je velmi vysoká a každé dítě navíc rozchod komplikuje.

V předešlé kapitole bylo již zmíněno odkládání mateřství do pozdějšího věku. Tento fakt společně s nestabilitou partnerských vztahů může zapříčinit to, že pokud se žena po prvním dítěti rozvede, může se stát, že mít druhé dítě s jiným partnerem již nestihne.

3.11 Shrnutí

Z přečtené literatury vyplývá, že příčiny poklesu porodnosti lze shrnout do osmi hlavních oblastí: Za prvé je to oblast týkající se změny myšlení a hodnot lidí (druhá demografická tranzice). Za druhé je to ekonomická a sociální nejistota, která doléhá na lidskou potřebu ekonomické jistoty a touhu po vyšším životním standardu.

Za třetí zde hraje roli vliv sociální politiky. Za čtvrté oddalování rodičovství do pozdějšího věku, což může mít za následek nižší počet dětí, či konečnou bezdětnost.

Pátým vlivem na reprodukční strategie je vzdělání žen. Za šesté vyšší procento bezdětných lidí. Za sedmé zvyšující se počet sterilních párů a těch, kdo mají s početím dítěte problémy. Za osmé v neposlední řadě ovlivňuje reprodukční chování velká nestabilita partnerských vztahů, vysoká rozvodovost a nízká sňatečnost.

Otázkou je, zda se liší tyto důvody poklesu fertility od důvodů nerealizování počtu dětí, který jedinec považuje za ideál. Zdá se, že obě skupiny těchto důvodů jsou totožné. V konstruktu Child gap nejde o úplně nové kategorie. Pouze při jevu zvaném Child gap některý z těchto důvodů poklesu fertility vystoupí z této množiny a stane se „osudným“ v životě konkrétní ženy. Child

gap je velmi individuální záležitost, neboť se snaží podchytit příčinu rozdílu mezi ideálem a reálnou porodností. Ve výzkumné části této práce budou respondentky dotazovány, co bylo právě tím jejich osudovým důvodem nerealizování toho, co považují za ideál. Cílem bude tyto důvody porovnat s důvody poklesu fertility, které vyplynuly z teoretické části této práce, a zjistit, jestli se tyto důvody ve všech případech opravdu shodují. Případně zda vyvstane nějaký důvod, který je mimo kategorii důvodů ovlivňující pokles reprodukčního chování lidí.

4. Výzkum

4.1 Použitá metodologie kvalitativního výzkumu

Ve výzkumu budeme vycházet z metody hloubkového rozhovoru.

Šedřová popisuje hloubkový rozhovor jako metodu, „*jejímž účelem je získat vylíčení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů*“.⁵⁵ Tato metoda se jevila jako vhodná právě s ohledem na to, že chceme porozumět důvodům, proč žena, i když má možnost, nerealizuje počet dětí, který považuje za ideální. Výzkumný vzorek se skládá pouze z žen, protože jak píše Slepíčková a Fučík: „*...ženu rodičovství zasahuje více, žena je zvyklá o této sféře rozhodovat za oba partnery*“.⁵⁶

Rozhovor jsem vedla s pěti respondentkami. Zajímal mě jejich životní příběh v souvislosti s tím, kolik dětí ony sami považují za ideální a kolik dětí skutečně mají. V přípravě na tyto rozhovory jsem připravila několik otázek, na které jsem chtěla znát odpověď. Otázky, které jsem na začátku rozhovoru kladla:

- Rok, kdy ses narodila?
- Z kolika jsi dětí? Rodinný stav, nejvyšší dosažené vzdělání.
- Jaký počet dětí považuješ za ideální? V následující fázi jsem pouze položila otázku, která zněla: Kolik máš dětí a co bylo důvodem, že nemáš ten počet dětí, který považuješ za ideální?
- Chybí ti, či lituješ někdy toho, že nemáš víc dětí?

A respondentku jsem nechala vyprávět a již jsem do jejího vyprávění nezasahovala. Uvědomovala jsem si, že se dotýkám velmi citlivých témat.

---

⁵⁵ Švaříček, Šedřová, 2007, str. 159

⁵⁶ Slepíčková, Fučík, 2009, str. 288

Moje respondentky byly dopředu seznámeny s tím, že se budu ptát na věci osobní, a souhlasily s tím.

Vybrala jsem si jako respondentky ženy, které mají jedno dítě, ale za ideální stav považují více dětí. Proto jsem si mohla dovolit své otázky strukturovat tímto způsobem. Vybrala jsem ženy pouze s jedním dítětem z toho důvodu, že během posledních 20 let se pohyboval průměrný počet dětí na ženu mezi 1,1 až 1,5. Ideální počet dětí, ale v představách Češek zůstává u dvou dětí. Proto jsem zvolila ženy s jedním dítětem, kde Child gap je výrazný. K respondentkám jsem se dostala metodou sněhové koule, kdy mi jedna žena doporučila další ženu, o které ví, že nezrealizovala své původní plány ohledně počtu dětí. Měla jsem tu možnost vést rozhovory s 5 ženami, které překročily čtyřicítku, či jsou na jejím prahu. Nevýhodou je, že tyto ženy jsou z podobného sociálního prostředí. Čtyři z nich jsou vysokoškoláčky, jedna je středoškoláčka. Jejich příběhy se v lecčems podobají. Smyslem těchto rozhovorů není zmapovat situaci žen, které mají jedno dítě, či pokusit se o vypovídající vzorek, neboť na to můj výzkum ani zdaleka nestačí. Nepovažuji tuto nevýhodu za chybu. Jen chci tento fakt zmínit, protože jsem si ho vědoma. K jinému výsledku bych zřejmě došla, pokud bych ve svém vzorku měla i ženy se základním vzděláním. Jména dětí těchto žen po domluvě s respondentkami necituji, ale přepsala jsem je na syn/dcera.

Poté, co jsem získala tyto rozhovory a doslovně je přepsala, jsem metodou kódování rozčlenila rozhovory do logických celků. Většina žen odpověděla na to, kolik dětí považuje za ideál, a poté začala sama vyprávět svůj příběh.

4.2 Shrnutí jednotlivých rozhovorů

Jana, narozena 1970, vysokoškoláčka, žijící v Praze, 1 dcera, rozvedená. Jana nejprve zhodnotila, jaký rodinný model považuje za ideální, poté se dotkla

tématu původní rodiny. Dále hovořila o tom, proč nemá druhé dítě, rekapitulovala, jak žije. Nakonec rozhovoru se vrátila k ideálu vícedětné rodiny.

Šárka, narozena 1971, vysokoškolačka, žijící v Praze, jeden syn, rozvedená, pochází ze dvou dětí. Tento rozhovor začal opět tím, kolik dětí Šárka považuje za ideál. Poté hovořila o tom, proč nemá dvě děti, co jí je a není líto. Proč si nenašla dalšího partnera. A nakonec začala hovořit o alternativní jiné životní strategii, než je pouze mateřství a partnerství. O svých přátelích, kteří jí nahrazují rodinu.

Právě tento poslední moment rozhovoru mne velmi zaujal. Respondentka zaplnila prázdná místa ve svém životě, aby prázdná nebyla, jak jí to vyhovuje a naplňuje ji to. Neuzavřela se do sebe, neobviňuje osud, svět, životní okolnosti, ale vytvořila si vlastní alternativní zdroje štěstí. Obklopila se jinou „rodinou“, než je její primární, svými přáteli a ty považuje za svou skupinu. Tudíž se necítí osaměle, je velmi aktivní v přístupu ke svému životu.

Milena, narozena 1974, vysokoškolačka pochází ze 3 dětí, je vdaná, ale žije bez manžela. Žije v Čelákovících, má jednu dceru. Při rozhovoru jsem se snažila soustředit se nejen na obsah toho, co mi tyto ženy sdělovaly, ale také na celkovou situaci i atmosféru, na emocionální rozložení a nonverbální komunikaci. Všechny rozhovory proběhly standardně v příjemné atmosféře. Pouze u tohoto rozhovoru se respondentka rozplakala, a to v situaci, kdy hovořila o tom, že by bylo lepší mít další dítě s ohledem na její dceru, že by na ni nebyla tak koncentrovaná. Rozhovor probíhal tak, že Milena hovořila o své ideální představě počtu dětí, o důvodu, proč má dítě jen jedno, v jaké životní fázi se nachází. Dále rekapitulovala své manželství, hovořila o způsobu své seberealizace a nakonec se vrátila k důvodům, proč nemá další dítě.

Hana, narozena 1973, středoškolačka, je vdaná a má jednu dceru, je ze dvou dětí a žije na okraji Prahy.

V tomto rozhovoru respondentka nestřídala témata. V úvodu řekla, jaký počet dětí považuje za ideální a poté hovořila o důvodu, proč má dítě jen jedno. S tím, že největší část rozhovoru mi Hana vysvětlovala, proč není dobré mít děti po sobě a co jim to bere.

Věra, narozena 1968, vysokoškolačka žijící v Praze, je vdaná, má jednoho syna a sama je ze tří sourozenců. V úvodu řekla, jaký počet dětí považuje za ideální. Vyprávěla mi svůj příběh, proč se vdávala až po třicítce a mluvila o důvodu, proč má jen jedno dítě. Dotkla se toho, jak žijí dnes, co je těší, jak si zaplnili svůj čas jako rodina. Z toho rozhovoru jsem měla nejsilnější dojem, že respondentka je opravdu smířená se svým příběhem a se svou situací.

4.3 Zvolené kódy

Jaký počet dětí považují respondentky za ideální?

Jana: *„...Jsem ze dvou dětí a to považuji za ideální... Mně se líbí ten model rodiny, kde je vždycky otevřeno, vždycky něco na stole, ten správný chaos, a k tomu patří i hodně dětí. Z tohoto titulu bych chtěla mít víc dětí. Nemůžu ani říct, že považuji za ideál děti dvě, protože každá rodina je jiná, pro někoho je lepší nemít děti vůbec a někdo jich zvládne deset. Ale určitě si myslím, že dvě, tři, čtyři, prostě víc dětí je fajn. Já bych neřekla, že mít dvě děti je ideální, já bych řekla, že je ideál, když je dětí víc než jedno.“*

Šárka: *„Asi si myslím, že jedno dítě je málo. Mám kolem sebe kamarády, kteří mají tři děti, a to vím, že už je hodně náročný, jak finančně, tak logisticky.“*

Milena: *„Můj ideál jsou dvě až tři děti.“*

Hana: *„Plánovala jsem vždycky dvě děti.“*

Věra: „Myslím si, že nejlepší je, když je dětí víc, za ideál považují děti tři.“

Proč považují víc dětí za ideál?

Jana: „...protože to je lepší i pro to dítě, i pro tu rodinu, že jich je víc, je to větší parta, větší seskupení. Jsou stabilnější a ty lidi se tak podporují vzájemně a to se mi líbí.“

Šárka: „...jedno dítě je málo, protože nemá pak to dítě sourozence.“

Milena: „...Já si pořád myslím, že by to bylo jiné, kdyby měla dcera sourozence...I pro ni (pro dceru) by to bylo dobrý. Myslím si, že by pro dceru bylo dobré, abych na ni nebyla tak koncentrovaná. Že bych řešila i někoho jiného, než jen ji.“

Věra: „...protože se mají jako sourozenci, víc se užijí a víc si vyhrají. Pak když rodiče už nejsou, si zůstanou aspoň sourozenci a můžou si pomoci.“

Primární rodina

Jana: „Myslím, že jsem dost přebrala ten vzor z kolika dětí jsem. Já jsem sice ze dvou dětí, my jsme byly dvě dcery a dobrý, ale my jsme nebyli taková ta veselá rodina, já jsem si třeba nemohla domu vodit kamarádky. To jsem mohla jen jednou za rok o narozeninách.“

Hana: „...Já jsem se ségrou o 13 let a tam vidím, že je ten problém. Já jsem o 13 let mladší, než je ségra a nevím, jak na to pohlíží, ale mně to hrozně vyhovovalo a vyhovuje... A mně to přišlo v pohodě. Já jsem tím netrpěla. A vlastně jsme obě vyrůstaly jako jedináčci. A tam to vidím, že mě nic netlačí. Tam vidím, že to jde a je to tak dobrý, když jsou děti hodně od sebe.“

Šárka: „...Navíc moje máma i brácha, ač je mám hrozně ráda, tak mají jiné hodnoty a názory než já.“

Věra: „...mně se to líbilo, jak jsme to měli u nás doma, jsem ze tří dětí.“

Důvod proč nemám víc dětí?

Jana: „...ale v té době (když chtěla další dítě) jsem zjistila, že má (manžel) milenku a rozešli jsme se.“

Šárka: „...jedno dítě mám proto, protože jsem rozvedená a protože můj bývalý manžel je v Americe, přestože jsem si dlouho myslela, že by to nějak šlo dát zase dohromady, že to třeba byla jednodušší krize... A jako svobodná matka už pak moc nestíháš hledat nového partnera, protože se musíš starat o to dítě, které máš, a navíc, člověk nemá ani chuť, tedy já jsem ji neměla.“

Milena: „...Mám jen jedno dítě, protože jsme se na tom s manželem neshodli. Teda on původně chtěl taky dvě, ale pak se to nějak mezi námi zamotávalo... Další věc je, že my bydlíme v jedné plus jedné. A myslím, že ten prostor není to hlavní, ale taky sehrál svou roli.“

Hana: „...to druhé dítě se stále oddalovalo. Já jsem si řekla, že po 8 letech chci další, ale samozřejmě ona (dcera) to vnímala jinak, než kdyby jí byly tři, tak ona teď už nechce sourozence. ... že se nechce dělit o maminku a tatínka, že je na nás tak fixovaná... A já ji tím nechci trápit a já se chci na ni ohlížet... a teď si přijdu pohodlnější než dřív a jsem už starší... Já vím, že se říká, že tři roky od sebe je ideální, ale já to jako ideální nevidím. Pro ty děti to tedy dobrý není. Většina dětí tím trpí... Prostě moje dcera se bojí mít sourozence, nevím, kdo jí dal záminku, ale ona sourozence nechce.“

Věra: „...mně bylo řečeno, že další dítě by byl velký risk, tak jsme do toho už nešli.“

V kolika letech měla své dítě

Jana: 34

Šárka: 30

Milena: 28

Hana: 26

Věra: 33

Lituji toho, že nemám víc dětí?

Jana: „...Ale že bych toho litovala, že mám jen jedno, to nemůžu říct. Spíš to tak asi mělo být. ...Do deprese mě to nevrhá. Říkám si, že by to bylo fajn, kdyby nás bylo víc. Ale protože to tak není, tak jsem vděčná i za to jedno.“

Šárka: „...Ani mi není líto, že těch dětí nemám víc.“

Milena: „...máme jen jedno a to je mi málo. A vlastně stále toho lituju, že těch dětí nemám víc.“

Věra: „...Jsem s tím smířená, že mám jen jedno dítě... Takže asi nemůžu říct, že toho lituji, spíš jsem šťastná, že dítě mám.“

Co mě naplňuje?

Jana: „...jsem vděčná i za to jedno, jsem hodně vytížená v práci, která mě naplňuje“ ...

Šárka: „...tak se tvojí rodinou stanou tví přátelé. Vytvoříš si kolem sebe okruh lidí, kteří jsou pro tebe tou rodinou. Mám kolem sebe okruh lidí, kteří mi suplují tu rodinu... A to, co pak zjistíš, je že potřebuješ kolem sebe lidi, kteří budou tvoje skupina a stanou se tvojí rodinou...“

Milena: „Musela jsem si najít nějaký únik. Vyrábím šperky a to se lidem líbí a mě to těší. Nacházím v tom pěknou zpětnou vazbu. Ta ženská práce není moc vidět, ale tohle je něco, co po mně zůstane, na co lidi hezky reagují. A práce mě taky baví. Dělán na ministerstvu a ta práce mě opravdu těší...“

Věra: „...já pak po pár letech začala chodit do práce. A to mě baví a těší.“

4.4 Kvalitativní analýza

Kvalitativní výzkum jsem vedla s pěti ženami, matkami jednoho dítěte. Všechny jsou narozeny začátkem 70. let či koncem 60. let minulého století.

Ideální počet dětí

Všech pět žen se shodlo na tom, že za ideál považují dvě děti a více.

Čtyři ženy uvedly jako jediný důvod pro tento ideál ohled na své dítě, pro které by sourozenec byl přínosem. Ani jedna nemluvila o tom, že by další dítě chtěla s ohledem na sebe, protože by po tom ona sama toužila.

Jedna respondentka naopak uváděla jako důvod, proč nemá další dítě, právě ohled na to, že by tím škodila své dceři. Čtyři ženy, ač považují více dětí za ideál, nelitují toho, že další dítě nemají. Tento aspekt mě přivádí na myšlenku, že by bylo zajímavé jev „chybějících dětí“ prozkoumat více. A více se zabývat tím, co znamená pro člověka ideál a jak ideály ovlivňují životní příběhy. Při rozhovorech s mými respondentkami bylo zajímavé to, že ani jedna netouží po více dětech z důvodu vlastních tužeb.

Důvod, proč nemám víc dětí

Důvody, proč naše respondentky nezrealizovaly svůj ideální počet dětí, lze rozdělit na několik oblastí. Tři ženy jmenovaly rozpad vztahu jako důvod, proč nemají více dětí. Čtvrtá jako důvod uvádí právě své obavy o dítě, které sourozence nechce. Pátá uvádí zdravotní problémy.

První skupina je nám známá z teoretické části. Nestabilita partnerských vztahů. Dvě ženy z této skupiny měly své dítě až po třicítce. Jedna z žen měla dítě ve 33, v 36 letech začala plánovat druhé dítě, ale její manželství se v té době rozpadlo. Přímo řekla: „*Já jsem se z rozvodu musela vzpamatovávat dost dlouho, nečekala jsem to. Vlastně mi přijde, že jsem se dala dohromady až v těch čtyřiceti.*“ Sehrál zde zřejmě mimo jiné roli fakt, že měla své první dítě

až po třicítce. Nikdo do svých plánů samozřejmě nezahrnuje aspekty jako rozvod, rozpad vztahu, potíže s početím či zdravotní rizika. Proto odkládání mateřství do pozdějšího věku může snížit počet dětí, které se nakonec ženě narodí. Neboť pravděpodobnost porodit dítě se stoupajícím věkem klesá. Jedna žena zdůraznila fakt, že kdy zůstala sama, skloubení mateřské a profesní role pro ni byla tak náročná, že jí nezbyla energie na to, aby se pokoušela hledat dalšího partnera.

Litují toho, že nemají víc dětí?

Zaujalo mne i to, že čtyři respondentky nelitují vůbec toho, že nemají další dítě. Tedy nepovažují tento fakt za něco, čeho by v životě litovaly. Dokonce jedna respondentka řekla: „*Ale znám několik lidí, co děti nemají a jsou šťastní a jsou s tím srovnání.*“ Myslím, že v této oblasti hraje roli i srovnávání. Pokud bychom žili obklopeni společnostmi, kde průměrný počet dětí je tři, a jen výjimečně by někdo děti neměl, bylo by složitější být tím, kdo má pouze jedno dítě. Počet bezdětných lidí však v naší společnosti stoupá, a tak žena, která má jedno dítě, zná jistě některou ze svých vrstevnic, která děti nemá vůbec. Pouze jedna z mých respondentek „stále“ lituje, že dětí nemá víc.

Životní naplnění

Jako významné a původně nečekané téma se v rozhovorech objevuje usilování o životní naplnění. Respondentky spontánně nabízely v rozhovorech strategie, které jim pomáhají vyrovnat se se změnou oproti plánovanému počtu dětí.

Ukázalo se, že respondentky cítily potřebu zaplnit svůj život místo větší rodinou například partnerstvím, prací. Čtyři ženy popsaly, že to, co je naplňuje a těší, je jejich práce, jedna považuje za potřebné přátelství, protože to jí supluje rodinu. Lze tedy říci, že v dnešní době, kdy životní strategie jsou tak

různorodé, je život ženy dítětem obohacen, ale hodnota ženy v naší společnosti přestává být na mateřství závislá. Žena má dnes větší možnost najít své životní naplnění i mimo rodinu.

Primární rodina

Další téma, na které jsem se neptala, ale v kódování mi vyšlo jako téma, kterého se dotkly čtyři respondentky, je téma jejich původní rodiny. Všechny pět žen vyrostlo v rodině, kde byly děti dvě či tři. Měly sourozence. Z odpovědí bylo jasné, že to, z jakých rodin pocházejí, ovlivnilo ideály jejich vlastní rodiny. Jedna z respondentek by chtěla otevřenější rodinu, než byla její primární rodina. Druhá považuje za moudré mít mezi dětmi velký věkový rozdíl tak, jak to zažila ona, když byla malá. Třetí žena považuje za ideální třídětný model rodiny, v kterém vyrostla. Čtvrtá pouze konstatovala jednou větou názorovou rozdílnost mezi ní a matkou. Pátá respondentka se nezmínila o své primární rodině vůbec.

Vzdělání respondentek

V mém výzkumném vzorku čtyři z pěti žen jsou vysokoškolačky, jedna středoškolačka. Tato středoškolačka se stala matkou ve 26 letech, stala se tedy matkou jako nejmladší z této skupiny. V kapitole Vliv vzdělání na reprodukční strategie jsem nastínila výzkumy, které teorii vlivu vzdělání potvrzují. Moje respondentky čtyři vysokoškolačky, se staly matkami po třicítce, pouze jedna v 28 letech. Studium a vzdělávání mohou být jednou z příčin oddalování mateřství.

Shrnutí

Z kvalitativního výzkumu vyplývá, že každý jednotlivý příběh respondentek má svá specifika, každý příběh je jiný. Nicméně tři příběhy mých respondentek si jsou v mnohém podobné.

Vysokoškolačka se stane matkou po třicítce či na jejím prahu. Porodí dítě. Po porodu či v období, kdy přichází čas na to mít druhé dítě, se vztah rozpadá. V té době se respondentky nacházejí ve věku, kdy je jim přes 35 let. Vyrovnání se s rozvodem, s rolí matky, která se stará sama o dítě a chodí do práce, je výzva, která před ženou stojí. Do čtyřicítky žena nenachází dalšího partnera a vyrovnává se s tím, že má dítě jen jedno a tuto kapitolu uzavírá. Nachází jiné zdroje naplnění, přátele (Šárka), práce (Jana), koníčky (Věra). V těchto příbězích se odrážejí tři důvody z teoretické části této práce. Odkládání mateřství do pozdějšího věku. Může zde sehrát roli i vliv vzdělání na reprodukci. Dále se v těchto příbězích objevuje vliv nestability partnerských vztahů. V tomto příběhu vidíme, že zde není pouze jeden důvod, ale hrají zde roli důvodů několik. Jeden navazuje na druhý a nelze je od sebe oddělovat. Jinak by se jistě utvářel příběh těchto žen, kdyby měly první dítě ve dvaceti. Jinak by se utvářel, kdyby neměly kam odejít a s manželem by například i přes nevěru byly ochotné zůstat.

V těchto konkrétních příbězích vidíme to, že změny reprodukčního chování nejsou jen vlivem jednoho důvodu, ale je to reakce na více aspektů, které hrají v životě lidí roli. Z pohledu Child gap může sehrát roli i věc, která se do obecných důvodů poklesu fertility nedostane. Koncept Child gap je o ideálech, o počtech dětí, o realizaci. Klademe si otázku, co brání v realizaci ideálů. Přesto je nutné si opět položit otázku, která nás vrátí k samotným těmto ideálům.

Co je to ideál?

Z této práce vyvstává otázka, co přesně znamená považovat něco za ideál. Bylo by zřejmě důležité zmapovat více osobní přesvědčení, cíle a touhy žen, které nezrealizovaly svůj ideální počet dětí. Naše respondentky (čtyři z pěti) toho, že nemají víc dětí nelitují, jedna přímo řekla: „...nepamatuji si, že bych to (mít děti) někdy plánovala. Já jsem člověk, který neplánuje, ono to vždycky nakonec nějak dopadne v tom životě. Takže já bych řekla, že jsem to neplánovala.“ Zaujalo mě to, že respondentka před samým začátkem rozhovoru vyprávěla o sobě, jak je pracovně vytížená, jak plánuje svůj kalendář týdny dopředu. Je to majitelka jedné firmy. I domluvit schůzku s ní mi trvalo několik měsíců. Na otázku, kolik dětí považuje za ideální, odpověděla dvě a více dětí. A vzápětí dodala, že děti neplánovala, že v životě moc neplánuje. To byl moment, který mě zaujal. Často je to v životě tak, že věci, které považujeme za klíčové, je třeba plánovat, aby se zrealizovaly. Například příprava na zaměstnání, studium, osobní růst není možný bez toho, aby člověk neplánoval, kam se chce posunout, co chce zrealizovat a co je třeba pro to udělat. V tomto světle výrok, že děti respondentka nikdy neplánovala, působil zvláště. V tu chvíli jsem si kladla otázku, co přesně znamená něco považovat za ideál. Je to ideál, který se ale neplánuje? Neusiluje se o realizaci?

Je možné, že tento ideální počet dětí zůstává ideálem, ale realizace těchto představ je příliš náročná a složitá. Je možné, že lidem vlastně nestojí za realizací. Je možné, že se v tomto zrcadlí i to, že většina dnešních potencionálních rodičů, narozených v 70. letech jsou sami obvykle ze dvou dětí a toto schéma, na které jsou zvyklí, zůstává pro ně ideálem. Většinou byl jejich život obohacen tím, že měli sourozence, a to může určovat, proč preferují dvoudětný model rodiny. Přesto o realizaci tohoto ideálu neusilují.

Vnitřní důvody

Ve výzkumu se objevily důvody, se kterými jsem se v odborné literatuře neselekala. Dvě z respondentek mluví o vnitřních obavách, jedna nechce dalším dítětem uškodit své dceři, pro další je to obava z porodu.

Většina důvodů, které sehrály roli v konečném počtu dětí u respondentek a vedly k nerealizování ideálního počtu dětí, s kterými jsem se v kvalitativním výzkumu setkala, jsou důvody známé z teoretické části. Pouze dva důvody, které v rozhovorech zazněly, jsou důvody nové, mají však společný jmenovatel. Je to důvod Hany, která nechce mít další dítě, aby tím neuškodila své dceři, a důvod Šárky, který formulovala ona sama slovy: *„Můj osobní problém po nějakou dobu bylo, že já jsem měla náročný porod. A třeba asi tak čtyři roky jsem o tom ani nemohla mluvit, ani jsem o tom nemohla slyšet.“* Při rozhovorech s těmito respondentkami jsem si uvědomila, že nad rámec uvedených důvodů poklesu fertility, které jsou uvedeny v teoretické části, existuje ještě okruh důvodů, které v této odborné diskuzi uvedeny nejsou. Společný jmenovatel těchto důvodů je ten, že to jsou důvody vnitřní. Tyto vnitřní důvody, které má konkrétní člověk, jsou ovlivněny tím, kým je, vychází z jeho vnitřních obav, jeho konfliktů. Jsou určovány prostředím, sociálním kontextem, ale i životními událostmi, které nelze předpokládat. Tyto důvody lze ovlivnit, ale pouze pokud by o to jedinec stál, uvědomoval si je, či si je chtěl uvědomit a přiznat. Nikde v literatuře jsem se s touto kategorií vnitřních, osobních důvodů neselekala. Tyto důvody možná nejsou v popředí odborné diskuze mapující důvody poklesu fertility. Ve statistikách zřejmě nehrají klíčovou roli. Ani pravděpodobně nejsou v historii nic nového. Ženy měly zřejmě tyto obavy vždy, ale neurčovaly tolik celkový počet toho, kolik dětí bude žena mít. Nebyla antikoncepce a nebylo tolik možností utvářet si svoje vlastní životní strategie. Ačkoliv se s tímto důvodem neselekáváme v literatuře,

která popisuje důvody poklesu fertility, do našich důvodů Child gap jistě patří. Jak již bylo řečeno, Child gap je konceptem velmi osobním, popisující ideální představy a jejich realizaci. V této perspektivě můžeme říct, že strach Hany, aby neškodila své dceři, a Šárčin strach z druhého porodu jsou vnitřní důvody, které zůstávají jako specifikum tohoto teoreticky empirického konstruktů. Neboť hovoří o vnitřních, osobních důvodech plynoucích z vnitřních obav ovlivněném osobním příběhem žen, které jsou nakonec důvodem toho, proč žena nezrealizuje počet dětí, který považuje za ideální, proto považuji za důležité a navrhuji seznam důvodů Child gap rozšířit i o tento důvod.

5. Závěr

Česká republika zaznamenala od začátku 90. let změny v reprodukčním chování obyvatel. Začalo se rodit méně dětí. Výrazně se zvýšil věk prvorodiček. Začal klesat počet párů, které se rozhodly pro manželství. Stoupl počet lidí, kteří žijí sami a rozhodli se děti nemít vůbec. Lidé mají více možností, čím naplnit svůj život, než tomu bylo v dobách komunismu. Říci, jaké důvody vedly k těmto změnám v rození dětí, je velmi složité. V Čechách probíhá diskuze, odborníci zdůrazňují různé faktory. Česká republika časově nekopíruje demografické chování západní Evropy, neboť u nás se odehrává tato demografická tranzice o desetiletí později než se začala odehrávat v západní Evropě.

Změny se odehrávají na různých úrovních i v myšlení lidí.

Pokusit se strukturovat a logicky rozčlenit důvody, proč se rodí méně dětí, (i když touha po dětech zůstává), je velmi složité, neboť je to souhra mnoha faktorů, které se vzájemně prolínají a proměňují. Roli hraje osobní přesvědčení, životní očekávání, hodnoty, hraje roli životní příběh, jakého partnera člověk potká, z jaké je sociální vrstvy, co je standard rodiny a komunity, z které pochází. Záleží na tom, kdy se rozhodne dítě mít, na zdravotním stavu, na finanční situaci, životním standardu, jaký dotyčný považuje za přiměřený. A nakonec může sehrát roli to, s čím jednotlivec nepočítal, neboť se to pro něj zdálo původně nepodstatné, a to může nakonec být důvodem, proč nemá více dětí.

Z opakovaných výzkumů, které mapovaly reprodukční preference Čechů, vyvstává dvoudětný model rodiny jako ten preferovaný, i když porodnost je nižší. V České republice se Child gap pohybuje v posledních letech okolo 0,5

dítěte na ženu. Teoreticko-empirický konstrukt Child gap přináší otázku, proč lidé nemají tolik dětí, kolik považují za ideál.

Důvody toho, proč se dnes rodí méně dětí, lze shrnout do několika základních oblastí. Jsou to důvody poklesu fertility, které vyvstaly z teoretické části této práce: ekonomická a sociální nestabilita, odkládání mateřství do pozdějšího věku, změna v myšlení lidí (druhá demografická tranzice), nestabilita partnerských vztahů, nárůst neplodných párů, vliv sociální politiky, vyšší procento bezdětných lidí, vliv vzdělání. V této směsici důvodů je zřejmě ukryt důvod, proč se rodí menší počet dětí, než tomu bylo dříve. Přesto je mezi odborníky patrná snaha vybrat důvod, který sehrává klíčovou roli v těchto změnách reprodukčního chování. Celou tuto diskuzi ztěžuje fakt, že ač mluvíme o důvodech poklesu fertility ve společnosti, v podstatě jde opět o jednotlivce a jejich příběhy, které se vyvíjí a různí. V této perspektivě jednotlivce celá diskuze odborníků týkající se důvodů poklesu fertility může změnit svou dynamiku, neboť v příbězích konkrétních lidí je náročné od sebe jednotlivé důvody oddělovat a přít se o to, který z těchto důvodů sehrává významnější roli.

V kvalitativním výzkumu pak byla kladena respondentkám otázka, proč nerealizovaly své ideály.

Respondentky jsou ženy, narozené v 70. letech 20. století a jsou to nositelky reprodukčního chování dnešní mladé generace. Jsou to ženy, které byly na prahu dvacítky v době revoluční a již nekopírovaly reprodukční chování svých matek. Jsou matkami jednoho dítěte, ale považují za ideální více dětí. Tyto konkrétní příběhy respondentek, dosavadní odbornou diskuzi nasvítily jiným světlem, pomohly ve statistikách vidět příběhy.

Zabývali jsme se důvody, proč naše respondentky nemají tolik dětí, kolik považují za ideál. Tyto důvody byly stejné jako ty, které jsou uvedeny

v teoretické části této práce, pouze dva důvody zazněly nově. Oba tyto důvody lze sjednotit společným jmenovatelem vnitřních, osobních důvodů. Ač v statistikách o porodnosti se tyto důvody neuvádí, jsem přesvědčená, že v tomto empirickém konceptu Child gap uvedeny být mají, neboť v životě žen sehrávají roli.

Další otázkou, kterou tato práce přináší, je problematika ideálu. Co přesně ideál znamená a jakou má výpovědní hodnotu. Do jaké míry ideály ovlivňují životní strategie lidí.

Žijeme v době, která je náročná pro rodinu, pro mateřství. Naše rozhodování o počtu dětí je tím poznamenáno. Možnost plánovaného rodičovství, oddálení mateřství až do doby, kdy se žena cítí zralá, může nakonec vést ke konečné bezdětnosti. Můžeme alarmovat společnost a zdůrazňovat pokles fertility a rizika, která z toho pro společnost plynou. Přesto je třeba znovu si uvědomit, že možnost volby je pro ženu v historii ojedinělá a vlastně je to i úžasná výsada. Žena má dnes možnost volby životního stylu, partnera, zaměstnání, možnost zvolit si, kolik dětí chce mít a v jaké životní fázi. Na rozdíl od mnoha předchozích generací žen má možnost vzdělání, antikoncepce, seberealizace, rovných šancí (či rovnějších než doposud). A tahle situace, která je nelehká, nás nutí se rozhodovat a nést důsledky svých rozhodnutí, ale je zároveň i darem a velkou příležitostí.

6.1 Seznam použitých zdrojů

- Bímová, Irena. Psychologická studie motivů pozdního rodičovství, (2007). E-psychologie [online]. roč.1(1), citováno 4. 5. 2011
URL: <http://epsycholog.eu/pdf/bimova.pdf>
- Council of Europe, Recent demographic developments in Europe 2002, Belgie: Council of Europe Publishing 2002
- Esping-Andresen, Gosta. Children in the Welfare state. A social investment approach [online], Demo-soc. working paper, Barcelona number 2005—10. Citováno: 8. 5. 2011
URL: http://www.upf.edu/demosoc/_pdf/DEMOSOC10.pdf
- Hašková, Hana. Reprodukční preference a bezdětnost v České společnosti ve světle kvalitativních dat, Praha: 2005 Proměny (Kvantitativní výzkum), 2005 – archiv.soc.cas.cz
- Holub, Martin a kol. Teoretické možnosti podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění, Praha: VÚPSV, 2010
- Hora, Ondřej. Potýkají se mladí lidé v české společnosti s problémem „chybějících dětí“? in: Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti, Sirovátka, Tomáš (eds.), Brno: Albert, 2008, str. 245-288
- Chromková, Mrázová, Rabušic, Teorie založené na lidských preferencích jako možný příspěvek k vysvětlení současného reprodukčního chování, in: Rodina, zaměstnání a sociální politika, Sirovátka, Tomáš et al. Brno: FSS MU, 2006, str. 55-76
- Juříčková, Lenka. Analýza: Bezdětnost v České republice [online]. 2005 citováno 2. 3. 2011
URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=118
- Keller, Jan. Soumrak sociálního státu, Slon, Praha: 2006
- Kirby, Jill. Socially sustainable policy for work. Nejsme stejní. ETS. Praha: 2008
- Mareš, Petr. (ed.) Society, Reproduction and Contemporary Challenges. Brno: Barrister & Principal, 2004
- Mareš, Petr. 2004. „The Value of the Child“ In Mareš, P. (Society, Reproduction and Contemporary Challenges. Brno: Barrister & Principal. 2004

- Mareš, Petr. Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti, in: Rodina, zaměstnání a sociální politika, Sirovátka, Tomáš et al. Brno: FSS MU, 2006, str. 19-54
- Mlčoch, Lubomír. Rodina jako priorita: sociálně soudržná, ekonomicky konkurenceschopná. Fórum Sociální politiky 2/2010, 5-8
- Možný, Ivo. Moderní rodina (mýty a skutečnost), Brno: Blok, 1990
- Možný, Ivo. Rodina a společnost. Praha: Slon, 2006
- Národní koncepce rodinné politiky [online], Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005 citováno: 10. 5. 2011
URL: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf
- Population Policy Acceptance Study – The Viewpoint of Citizens and Policy Actors Regarding the Management of Population Related Changeb [online]. 2006 Citováno 18. 6. 2011
URL: <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124311EN6.pdf>
- Pohyby obyvatelstva-rok 2010. [online] 2011 citováno 1. 7. 2011
URL: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031411.doc>
- Rabušic, Ladislav. Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě, Praha: Slon, 2001
- Rabušic, Ladislav. Propopulační politika- ano či ne, Praha: Cep 2002
- Rychtaříková, Jitka. Is Eastern Europe experiencing a second demographic transition?, Acta Universitatis Carolinae, Geographica. No 1 Praha: 1999
- Rychtaříková, Jitka. Kuchařová, Věra. Rodina, partnerství a demografické stárnutí, Praha: VÚPSV 2008
- Sirovátka, Tomáš. Česká sociální politika na prahu 21. století, Brno: Masarykova univerzita: 2000
- Sirovátka, Tomáš. Hora, Ondřej. Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti. Brno: Masarykova univerzita, 2008
- Slepíčková, Lenka. Fučík, Petr. Sociologický kontext postojů k řešení neplodnosti [online]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2009, Vol. 45, No. 2. citováno: 4. 10. 2011
URL: <http://dlib.lib.cas.cz:8080/122/1/SlepickovaFucik2009-2.pdf>
- Slepíčková, Lenka. Nedobrovolná bezdětnost jako sociologické téma [online]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2006, Vol. 42, No. 5:

- 937–951 citováno 26. 9. 2011
URL: http://www.sreview.soc.cas.cz/uploads/9090dcc5f2023f0345aaf6267388d9960a87f9fa_610_06Slepickova16.pdf
- Suchanec, Miroslav. Pořizují si české ženy své děti ke snížení vlastní nejistoty?
in: Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti, Sirovátka, Tomáš (eds.),
Brno: Albert, 2008, str. 289-318
- Svobodová, Kamila. Životní situace vícedětných rodin. Praha: VÚPSV, 2007
- Svobodová, Kamila. Analýza: Preferované počty dětí v rodině. [online] 2008
citováno 5. 6. 2011
URL: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=546
- Šalamounová, Petra. Šamanová, Gabriela. Představy respondentů
o partnerských vztazích a rodině. Praha: Naše společnost 1, 2003 1 (3-4):
str. 25-31
- Šamanová Gabriela. Hodnota dítěte v individuálním životě a pro společnost.
Naše společnost, časopis Centra pro výzkum veřejného mínění,
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2006, č. 4
- Šlechtová, Helena. Jak jsou hodnoceny rodinné politiky vyspělých zemí, in:
Rodina, zaměstnání a sociální politika, Sirovátka, Tomáš et al. Brno: FSS
MU, 2006, str. 113-164
- Šťastná Anna. Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských
zemích. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. 2009
- Švaříček, Roman. Šed'ová Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických
vědách. Portál. Praha: 2007
- Úhrnná plodnost v letech 1950-2010. [online] 2011 citováno 1. 2. 2011
URL: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrnna_plodnost_v letech_1950_2010
- Zvěřina, Jaroslav. Sexuologie (nejen) pro lékaře. CERM, Brno: 2003
- Šetření STEM, modul pro rodinu 1996/ září, STEM 1996
- Šetření Naše společnost 2003/ leden, CVVM 2003
- Rodina, zaměstnání a vzdělání, pod číslem 1J051/05-DP2, řešeného v rámci
Národního programu výzkumu TP-5 „Moderní společnost a její proměny“.

6.2 Přílohy

Rozhovory

Jana, 1970

Ze dvou dětí, vysokoškolačka, Praha, 1 dcera, rozvedená.

Kolik jsi chtěla mít děti? Kolik považuješ děti za ideál? Kolik dětí máš? Jaký byl tvůj příběh?

J: Myslím, že jsem dost přebrala ten vzor, z kolika dětí jsem. Jsem ze dvou dcer a to jsem považovala za ideál. Ale nepamatuji si, že bych to někdy plánovala. Já jsem člověk, který neplánuje, ono to vždycky nakonec nějak dopadne v tom životě. Takže já bych řekla, že jsem to neplánovala, ale když to vidím dneska zpětně, jak bych to chtěla mít ideálně, tak bych chtěla mít kolem sebe velkou rodinu, ten bordel, hodně lidí kolem sebe, takové to veselo. Já jsem sice ze dvou dětí, my jsme byly dvě dcery a dobrý, ale my jsme nebyli taková ta veselá rodina, já jsem si třeba nemohla domu vodit kamarádky. To jsem mohla jen jednou za rok o narozeninách. Mně se líbí ten model rodiny, kde je vždycky otevřeno, vždycky něco na stole, ten správný chaos a k tomu patří i hodně dětí. Z tohoto titulu bych chtěla mít víc dětí. Já to nikdy moc neplánovala. Mám jednu dceru, které je právě osm let. Já jsem chtěla s manželem mít druhé dítě, ale v tu samou dobu, kdy jsem chtěla další dítě, ten vztah šel do háje. Řešila jsem to druhé dítě dost vážně, byla jsem na to nastavená, mít druhý...ale v té době jsem zjistila, že má milenkou a rozešli jsme se. Já jsem ani poprvé neotěhotněla, protože bych strašně chtěla dítě, a protože bych to plánovala, mně ani ty biologický hodiny netikaly, ale prostě se to tak stalo. Já jsem se ani nechtěla vdávat, a kdybych nebyla těhotná, tak se asi nikdy vdávat nechci. Prostě jsem po třicítce otěhotněla, dohodli jsme se na svatbě

a vzali jsme se. A v době, kdy jsem plánovala druhé dítě, to skončilo. Já myslím, že kdybych nebyla těhotná, tak se nikdy s ex manželem nevezmeme, oni tam byly už náznaky, že se k sobě nehodíme, ale protože jsme čekali dceru, vzali jsme se, sice jsme se pak rozvedli, ale ničeho nelituji, máme báječnou dceru. Sice jsem už plánovala další dítě, protože mi bylo jasné, že na to je v životě jen určitý čas, ale bylo to spíš racionální rozhodnutí.

Ale že bych toho litovala, že mám jen jedno, to nemůžu říct. Spíš to tak asi mělo být. Když se blížila čtyřicítka, ještě jsem to zvažovala, protože mi bylo jasné, že se ten čas zavírá, bylo by fajn mít druhé dítě, ale prostě to je takhle. Já jsem se z rozvodu musela vzpamatovávat dost dlouho, nečekala jsem to. Vlastně mi přijde, že jsem se dala dohromady až v těch čtyřiceti. Do deprese mě to nevrhá. Říkám si, že by to bylo fajn, kdyby nás bylo víc. Ale protože to tak není, tak jsem vděčná i za to jedno, jsem hodně vyčerpána v práci, která mne naplňuje, takže o tom moc nepřemýšlím. Zároveň je mi jasné, že doba na to mít dítě je omezená a mít dítě sama bez otce mít nechci. Na to bych si netroufla. Nemůžu ani říct, že považuji za ideál děti dvě, protože každá rodina je jiná, pro někoho je lepší nemít děti vůbec a někdo jich zvládne deset. Ale určitě si myslím, že dvě, tři, čtyři, prostě víc dětí je fajn, protože je to praktičtější, je tam větší sranda, ty lidi se doplňují. Mně se dokonce líbí ten model, kdy žije společně těch víc generací. Já bych neřekla, že mít dvě děti je ideální, já bych řekla, že je ideál, když je dětí víc než jedno, protože to je lepší i pro to dítě, i pro tu rodinu, že jich je víc, je to větší parta, větší seskupení. Jsou stabilnější a ty lidi se tak podporují vzájemně a to se mi líbí. Ale znám několik lidí, co děti nemají a jsou šťastní a jsou s tím srovnání. A já jsem vděčná, že mám to jedno dítě. A jsem spokojená s tím, jak to je. Ale určitě si myslím, že je dobré mít těch dětí víc.

Šárka, 1971

Ze dvou dětí, vysokoškolačka, jedno dítě, rozvedená.

Asi si myslím, že jedno dítě je málo, protože nemá pak to dítě sourozence. Jakože můj syn se pořád ptá, že by chtěl mít sourozence. Ale on by chtěl mít bráčku a ne ségru a to je trochu problém. Mám kolem sebe kamarády, který mají tři děti a to vím, že už je hodně náročný, jak finančně tak logisticky, v dnešní době a tak dále, a tak dále. No a jedno dítě mám proto, protože jsem rozvedená a protože můj bývalý manžel je v Americe, přestože jsem si dlouho myslela, že by to nějak šlo dát zase dohromady, že to třeba byla jenom krize, ale nevypadá to. Takže si myslím, že budu mít jen jedno dítě, protože je mi tolik kolik mi je. Syna jsem měla, když mi bylo přes třicet, ale nevím, jestli jsem v té době plánovala mít víc dětí, to nedokážu říct. Protože synův táta není ideální táta a já jsem měla pocit, že to nebude úplně jednoduché, a ono nebylo. Ale to nemá nic společného s tím, co já považuji za dobrý a jak by to třeba dopadlo, kdyby jsme zůstali spolu, ale s tímhle člověkem nevím ...Není můj cíl teďka mít těch dětí víc. Ani mi není líto, že těch dětí nemám víc. Mně je spíš líto toho vztahu než dětí, které nemám. Co mě trápí je spíš to, že syn nemá úplnou rodinu, že toho tátu nemá, že ho nevidí. Víím, že jemu to vadí a to mně vadí víc, než že těch dětí nemám víc. A jako svobodná matka už pak moc nestíháš hledat nového partnera, protože se musíš starat o to dítě, které máš, a navíc, člověk nemá ani chuť, tedy já jsem jí neměla. Můj osobní problém po nějakou dobu bylo, že já jsem měla náročný porod. A třeba asi tak čtyři roky, jsem o tom ani nemohla mluvit, ani jsem o tom nemohla slyšet. To ale asi obrousil čas. To si teď dokážu představit, to taky byl jeden z důvodů, proč já nemám druhé dítě hned po synovi, protože já jsem o tom nebyla vůbec ani schopná uvažovat, mluvit o tom, plánovat to. Když pak zažiješ to, že jsi rozvedená, tak se tvojí rodinou stanou tví přátelé. Vytvoříš si kolem sebe okruh

lidí, kteří jsou pro tebe tou rodinou. Mám kolem sebe okruh lidí, kteří mi suplujou tu rodinu. Navíc moje máma i brácha ač je mám hrozně ráda, tak mají jiné hodnoty a názory než já. A to co pak zjistíš, je že potřebuješ kolem sebe lidi, kteří budou tvoje skupina a stanou se tvojí rodinou. Prostě u mě má třeba jedna kamarádka kartáček, protože u mě nějaký čas žila, když se dostala do složité situace, u mě mají kartáčky moji dospělí synovci, když chtějí být u mě. Pořád u mě doma někdo je, i když moji nejužší rodinou je jen ten syn, tak mě to supluje tady ty lidi. Mě nikdy nenapadlo si myslet, že to moje životní štěstí jsou jen ty děti.

Milena, 1974

Ze 3 dětí, vdaná, ale žijící bez manžela. Vysokoškolačka, Čelákovice, jedna dcera.

Můj ideál jsou dvě až tři děti. Mám jen jedno dítě, protože jsme se na tom s manželem neshodli. Teda on původně chtěl taky dvě, ale pak se to nějak mezi námi zamotávalo. Další věc je, že my bydlíme v jedna plus jedna. A myslím, že ten prostor není to hlavní, ale taky sehrál svou roli. Manžel měl pocit, že se mu dost nevěnuji, myslím si, že trochu žárlil. No a teď zjišťuji, že jsem už stará, že už po tom netoužím. Že jsem přelezla určitou hranici, že mě to baví chodit do práce a nechci se zase vracet a utírat ty zadečky. My jsme se vzali, brzo jsme počali a malá se narodila, když mně bylo 28 a pak to nějak začalo skřípat. Manžel začal mít pocit, že já nedělám nic, než že si jen hraji. A já jsem pořád doufala, že se to změní. Ono to nebylo tak hrozný, abych odešla. Musela jsem si najít nějaký únik. Vyrábím šperky a to se lidem líbí a mě to těší. Nacházím v tom pěknou zpětnou vazbu. Ta ženská práce není moc vidět, ale tohle je něco co po mě zůstane, na co lidi hezky reagují. A práce mě taky baví. Dělán na ministerstvu a ta práce mě opravdu těší. Já tím, že jsem zůstala v tom vztahu

tak dlouho, protože to bylo postupný a já si pořád myslela, že se něco změní. Já si pořád myslím, že by to bylo jiné, kdyby měla dcera sourozence. I pro ni by to bylo dobrý. Myslím si, že by pro dceru bylo dobré, abych na ni nebyla tak koncentrovaná. Že bych řešila i někoho jiného, než jen ji. Teď na jaře od nás manžel odešel, on je úžasný otec, vodí malou do školy. Chodí za námi. Snažíme se na sebe být slušní kvůli malé. Nevím, jak to bude dál. My když jsme plánovali budoucnost, tak jedno dítě nám bylo málo a čtyři už moc. A cokoli bude mezi tím, tak bude fajn. No a máme jen jedno, a to je mi málo. A vlastně stále toho lituju, že těch dětí nemám víc.

Hana, 1973

Ze dvou dětí, středoškolačka, vdaná, jedna dcera.

Plánovala jsem vždycky dvě děti. Když jsem si naplánovala, že by se mi už mohlo první dítě narodit, tak přesně tak to bylo. Narodila se nám dcera a nám vyhovovalo, že jsme se mohli věnovat jen jí, že se nemusela dělit o naši pozornost. Samozřejmě jezdíme na ty hory, takže se to druhé dítě stále oddalovalo. Já jsem si řekla, že po 8 letech chci další, ale samozřejmě ona to vnímala jinak, než kdyby jí byly tři, tak ona teď už nechce sourozence. A já co vidím u kamarádek, jak tím sourozencem to první dítě trpělo, tak si říkám, že až bude starší, tak to bude vnímat jinak. Samozřejmě to není o tom, že se nechce dělit o hračky, ale o tom, že se nechce dělit o maminku a tatínka, že je na nás tak fixovaná. Třeba říkala, že kdyby měla sourozence, že bych se o ni již nestarala, protože má své kamarádky, a ty mají svoje mladší sourozence a říkají, že se všechno podřizuje jim a dělá se to podle toho, jak to chtějí ti mladší sourozenci. A mně přijde, že ještě nemám ten věk, že musím. A já ji tím nechci trápit a já se chci na ni ohlížet. Tak tahle jsem to vnímala a teď si přijdu pohodlnější než dřív a jsem už starší, když jsem byla mladší, tak jsem to brala

nějak lehčeji, ale teď se bojím i o to dítě, o zdraví. Ono se říká, že čím jsi starší, tím se víc bojíš. Zatím se tomu mít druhé dítě nebráním. Můj partner to nechává na mně. I když říká, že už na to bude starý. Takže tlak od něj necítím. Já jsem se vdávala ve čtyřicetce. A v šestadvaceti jsem měla první dítě. Já jsem se ségrou o 13 let a tam vidím, že je ten problém. Jsem o 13 let mladší, než je ségra a nevím, jak na to pohlíží, ale mně to hrozně vyhovovalo a vyhovuje. A mně to přišlo v pohodě. Já jsem tím netrpěla. A vlastně jsme obě vyrůstaly jako jedináčci. A tam to vidím, že mě nic netlačí. Tam vidím, že to jde a je to tak dobrý, když jsou děti hodně od sebe. Já vím, že se říká, že tři roky od sebe je ideální, ale já to jako ideální nevidím. Pro ty děti to teda dobrý není. Většina dětí tím trpí. Prostě moje dcera se bojí mít sourozence, nevím, kdo jí dal záminku, ale ona sourozence nechce. A mě baví práce, to mě těší. Já jsem vždycky, i když byla dcera malá, chodila do práce. Takže se ani nebojím, že z toho vypadnu, takže mě nic nenutí se rozhodnout hned. Samozřejmě jak my jezdíme na ty hory, tak tam se budeme muset rozdělit, pokud bude další dítě, ale to se dá skloubit všechno. Já mám jen poloviční úvazek, takže na dceru mám odpoledne dost času. Takže to, že nemáme teď dítě, není tím, že jsem vyčerpaná, ani to není finanční důvod, není to ani nedostatek prostoru, nic není problém a je víc kladů než protikladů mít další dítě.

Věra, 1968

Jeden syn, vysokoškolačka, Praha, ze tří sourozenců, vdaná.

Myslím si, že nejlepší je, když je dětí víc, za ideál považuji děti tři. Mně se to líbilo, jak jsme to měli u nás doma, jsem ze tří dětí a doma byla legrace. Já jsem se vdávala až ve 32 letech, do té doby jsem žila sama, protože jsem studovala a pak jsem cestovala a měla jsem hezkou kariéru. Manžela jsem potkala ve třiceti, za dva roky jsme se vzali, a když mi bylo 33, tak se nám

narodil syn. Už těhotenství bylo dost komplikované a mně bylo řečeno, že další dítě by byl velký risk, tak jsme do toho už nešli. Byli jsme spokojení, že máme miminko, zázrak byl, že se narodil zdravý, protože i to byla otázka. A já pak po pár letech začala chodit do práce. A to mě baví a těší. Manžel je starší o 5 let než já. Takže když jsme začali zvažovat adopci, tak jemu už bylo čtyřicet a zdálo se nám, že jsme unavení a nechtělo se nám riskovat, jaký dítě dostaneme. Kdybychom mohli mít vlastní, tak jich určitě máme víc, ale tak se snažíme dělat smysluplné věci a užít si syna, že ho máme. Cestujeme a jezdíme v zimě lyžovat a k moři. Jsem s tím smířená, že mám jen jedno dítě, aspoň se mu můžeme věnovat, snažíme se mít kolem sebe přátele s jinýma dětma. Takže asi nemůžu říct, že toho lituji, spíš jsem šťastná, že dítě mám. Myslím, že víc dětí je dobré, protože se mají jako sourozenci, víc se užijí a víc si vyhrají. Pak, když rodiče už nejsou, si zůstanou aspoň sourozenci a můžou si pomoc. Ale jsou i sourozenci, co se vůbec nestýkají, takže to stejně nemůžeš naplánovat. Navíc já mám někdy dost práce i s tím jedním. Než napíšeme úkoly a než docvičíme na piano, tak toho mám tak dost a řešit do toho ještě jiné dítě, nevím, jestli bych to zvládla. Člověk se musí smířit s tím co má.